

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

МІБО

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню магістр

студента

Маловиці Анастасії Василівни

академічної групи

035м-17в

спеціальності

035 Філологія

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури (переклад включно)», перша - англійська

на тему: Особливості перекладу текстів стандартів у сфері охорони праці з англійської на українську мову

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи				
розділів:				
1.				
2.				
Рецензент				
Нормоконтролер				

Дніпро
2018

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувач кафедри
перекладу

(підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2018 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня магістр

студенту **Маловиці Анастасії Василівни** академічної групи **035м-17в**
(прізвище та ініціали) (шифр)

спеціальності **035 Філологія**

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури (переклад включно) », перша - англійська

на тему: **Особливості перекладу текстів стандартів у сфері охорони праці з англійської на українську мову**

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 25.10.2018 № 1786-л

Розділ	Зміст	Термін виконання
1.	Теоретичні основи проблеми перекладу документації у галузі охорони праці з англійської на українську мову	
2.	Особливості перекладу текстів стандартів у сфері охорони праці з англійської на українську мову	

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

_____ (прізвище, ініціали)

Дата видачі

Дата подання до екзаменаційної комісії

Прийнято до виконання

_____ (підпис студента)

_____ (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ	6
1.1. Специфіка складання нормативних документів з охорони праці в Україні та світі	6
1.2. Мовні особливості англомовних та україномовних стандартів з охорони праці	22
1.3. Головні проблеми передавання англомовних стандартів засобами української мови	28
Висновки до першого розділу.....	38
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ.....	40
2.1. Термінологічна невідповідність як проблема перекладу документації з охорони праці	40
2.2. Посилання у текстах стандартів з охорони праці як проблема перекладу	50
2.3. Термінологічна невідповідність та різномірність у перекладених текстах стандартів з охорони праці	56
Висновки до другого розділу.....	66
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ
ДОКУМЕНТАЦІЇ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА
УКРАЇНСЬКУ МОВУ

1.1. Специфіка складання нормативних документів з охорони праці в Україні та світі

Відповідно до вимог ДСТУ 1.5:2003 «Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів» [39] типова структура стандарту представляє собою сукупність таких елементів:

1) елементи передньої частини:

- титульний аркуш;
- передмова;
- зміст;
- вступ;

2) елементи основної частини:

- назва;
- сфера застосування;
- нормативні посилання;
- терміни та визначення понять;
- позначки та скорочення;
- вимоги до об'єкта стандартизації;
- додатки;
- бібліографічні дані.

Національні стандарти обов'язково повинні мати структурні елементи: «Титульний аркуш», «Передмову», «Назву», «Сферу застосування», «Вимоги до об'єкта стандартизації», «Бібліографічні дані». Наявність решти структурних елементів зумовлює специфіка об'єкта стандартизації.

Структурні елементи «Терміни та визначення понять» і «Позначки та скорочення» можна об'єднувати під загальною назвою «Терміни, визначення понять, позначки та скорочення» тоді, коли обсяг кожного з цих структурних елементів не перевищує десяти позицій.

Назва структурного елемента «Вимоги до об'єкта стандартизації» — умовна. Залежно від виду стандарту його ділять на конкретні структурні елементи (розділи, підрозділи тощо).

Залежно від специфіки об'єкта стандартизації, сфери застосування стандарту та виду стандарту він може мати інші схеми поділу на структурні елементи.

Назва елемента українською мовою	Назва елемента англійською мовою	Приклад нумерації елемента
Частина	Part	XXXXX-1.XXXXXX-2...
Розділ	Clause	1
Підрозділ	Subclause	1.1
Пункт	Subclause	1.1.1
Підпункт	Subclause	1.1.1.1
Підпункт	Subclause	1.1.1.1.1...
Абзац	Paragraph	Без номера
Додаток	Annex	А, Б, В...

Наведемо такий приклад типової побудови тексту стандарту, який є універсальним:

Тип структурного	Назва елемента за його	Вміст елемента

елемента	підпорядкованістю	
Передній структурний елемент (preliminary element)	Титульний аркуш (Title page)	Назва і позначення
	Передмова (Foreword)	Текст <i>Примітки</i> <i>Виноски</i>
	<i>Зміст</i> (Table of contents)	<i>Номери та назви елементів згідно з 4.4</i>
	<i>Вступ</i> (Introduction)	Текст <i>Рисунки</i> <i>Таблиці</i> <i>Примітки</i> <i>Виноски</i>
Загальний нормативний структурний елемент (general element)	Назва (Title)	Текст
	Сфера застосування (Scope)	Текст Рисунки Таблиці <i>Примітки</i> <i>Виноски</i>
	Нормативні посилання (Normative reference(s))	Перелік НД <i>Виноски</i>
Технічний нормативний структурний	Терміни та визначення понять (Terms)	Текст Рисунки Таблиці

елемент (normative technical element)	and definitions) Позначки та скорочення (Symbols and abbreviated terms) Вимоги до об'єкта стандартизації (Requirements) Обов'язкові додатки (Normative annexes)	<i>Примітки</i> <i>Виноски</i>
Довідковий чи додатковий структурний елемент (informative supplementary element)	<i>Довідкові</i> <i>додатки</i> (Informative annexes)	<i>Текст</i> <i>Рисунки</i> <i>Таблиці</i> <i>Примітки</i> <i>Виноски</i>
	<i>Довідковий</i> <i>додаток</i> <i>"Бібліографія"</i> (Bibliography)	<i>Перелік</i> <i>документів</i> <i>Виноски</i>
	<i>Код</i> <i>класифікаційного</i> <i>угруповання,</i> <i>ключові слова</i> (Indexes)	<i>Згідно з 4.13</i>

Б. Яновицька, Ю. Верхола висловлюють думку про те, що «усі нормативні документи стандартизації (стандарти, правила, норми, умови

тощо) повинні бути спрямовані на результат стандартизації – продукцію, товари, роботи, послуги та ін. Для виробників стандарти є еталоном якості. Будь-які відхилення зумовлюють нестандартність продукції. Проте, інші характеристики мають бути притаманні стандартам з охорони праці як таким документам, що не мають суперечити міжнародним стандартам у сфері прав людини. Ці характеристики визначені у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН №41/120 «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини» 1989 р. Передбачають, що документи мають:

а) узгоджуватись із існуючим зводом міжнародно-правових норм у сфері прав людини;

б) мати фундаментальний характер і ґрунтуватись на притаманних людській особистості гідності та цінності;

в) бути достатньо чіткими, або слугувати джерелом прав і обов'язків, які піддаються визначенню й здійсненню;

г) передбачати, де це доречно, реалістичний та ефективний механізм здійснення, включаючи системи подання доповідей;

д) користуватися широкою міжнародною підтримкою [60].

Водночас стандарти передбачають класифікацію продукції за якістю, поділяючи її відповідно на категорії, сорти і класи. Продукція нижчого класу чи сорту має нижчу реалізаційну ціну, що негативно позначається на результатах господарської діяльності підприємства.

Залежно від важливості й рівня виробництва на продукцію можуть розроблятися різні види стандартів. Так, державні стандарти (ДСТУ) розробляють здебільшого на продукцію, яку використовують у машинобудуванні, для населення і народного споживання, а також на продукцію, що використовується як комплектуючі для інших галузей народного господарства. Особливі вимоги, котрі підлягають обов'язковому дотриманню всіма суб'єктами підприємницької діяльності, встановлюються щодо продукції і тих її параметрів, які можуть

загрожувати здоров'ю та життю людей, їх майну, не забезпечують достовірність і єдність вимірювань, технічні характеристики виготовлення й експлуатації тощо.

Галузеві стандарти (ГСТУ) розробляють лише тоді, коли відсутні державні, або за необхідності встановлення таких вимог, які доповнюють або поліпшують їх. Ці стандарти також важливі. Всі суб'єкти підприємницької діяльності певної галузі повинні безумовно дотримуватись їх.

Особливим нормативним документом є технічні умови (ТУ), які містять вимоги, що регулюють відносини між виробником і споживачем продукції. Вони регламентують норми і вимоги стосовно якості тих видів продукції, для яких державні або галузеві стандарти не розробляються. Такі умови можуть стосуватися якості нових видів продукції на час їхнього запровадження у виробництво. Технічні умови як документ, зокрема внесені в нього зміни, підлягають обов'язковій державній реєстрації в територіальних органах зі стандартизації, метрології й сертифікації.

Стандарти науково-технічних та інженерних товариств (спілок) України (СТТУ) розробляють за потребою розповсюдження та впровадження систематизованих, узагальнених результатів фундаментальних і прикладних досліджень, одержаних у певних галузях знань і сферах професійних інтересів. Вимоги СТТУ не повинні суперечити обов'язковим вимогам ДСТУ та ГСТУ. Підприємства застосовують СТТУ добровільно, а окремі громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності, якщо вважають доцільним використовувати нові передові засоби, технології, методи та інші вимоги, які містяться в цих стандартах. Використання СТТУ для виготовлення продукції можливе лише за згодою замовника або споживача цієї продукції, що закріплено договором або іншою умовою.

В окремих випадках підприємства можуть створювати власні стандарти (СТП) на певні види продукції, послуги, види робіт або окремі технологічні операції (наприклад, на поліетиленові горщики для розсади овочів, які виробляє у підсобному цеху підприємство). Ці стандарти узгоджуються в територіальних органах зі стандартизації, метрології й сертифікації і є обов'язковими для підприємства. Державна система стандартів вимагає, щоб суб'єкти підприємницької діяльності, незалежно від форм власності, дотримувались стандартів на всіх стадіях виготовлення, виробництва, реалізації, зберігання, транспортування, ремонту і мали посилання на стандарти, що пройшли державну реєстрацію.

Технічний регламент (ТР) – прийнятий органом влади нормативно-правовий документ, що передбачає обов'язковість правових положень і містить технічні вимоги до продукції, процесів, послуг безпосередньо у технічному регламенті або через посилання на стандарти чи відтворення їхнього змісту. Передусім технічний регламент установлює обов'язкові вимоги щодо: захисту життя, здоров'я та майна людини; захисту тварин, рослин і довкілля; безпеки продукції, процесів, послуг; запобігання введенню в оману стосовно призначення та безпеки продукції; усунення загрози для національної безпеки.

Керівний нормативний документ (КНД) – нормативний документ, який встановлює норми, правила, вимоги організаційно-методичного та загальнотехнічного характеру. До КНД належать методичні вказівки, методики розрахунків, типові положення про службу та порядок проведення робіт тощо. Технічні умови та керівні нормативні документи можуть розроблятися для розвитку стандартів, а також за їх відсутності на ту чи іншу продукцію (процес, роботу, послугу). [60, 100-102].

Необхідність привести вітчизняну систему стандартизації та технічного регулювання у відповідність до вимог Світової організації торгівлі та Європейського Союзу зумовлена прагненням України вступити

до цих організацій. Для цього треба розробити чи переробити велику кількість стандартів та інших нормативних документів, водночас поліпшуючи їх якість. Таку думку поділяють і Н. В. Чумакова, М. С. Ємець, Н. О. Івасишина, які зазначають, що «характеризуючи сучасний стан нормативно-правової бази сфери охорони праці, можна зробити такі висновки:

а) основу чинної нормативно-правової бази з питань охорони праці складають акти законодавства СРСР, що потребують першочергового перегляду та актуалізації;

б) національне законодавство у сфері охорони праці загалом відповідає *acquis communautaire*, а в деяких випадках законодавство України передбачає більш високі вимоги щодо охорони праці порівняно з міжнародними стандартами;

в) різноманіття нормативних актів потребує обліку, що не має бути формальним. Основною вимогою до організації обліку НПАОП має виступати забезпечення повноти інформаційного масиву, достовірності правової інформації та зручності користування нею [55, 97].

Основними критеріями якості нормативних документів є однозначна зрозумілість кожного нормативного документа, неможливість різного тлумачення його вимог та положень, несуперечність нормативного документа один одному. Тобто усі чинні, розроблювані та перероблювані нормативні документи мають створити єдине нормативне поле. Цього можна досягти, лише дотримуючись єдиного стилю викладу, а також, використовуючи в усіх нормативних документах узгоджену та застандартизовану термінологію [18].

Розглянемо особливості текстів нормативних документів. Текст нормативних документів має відповідати таким загальним вимогам:

- логічність викладу і побудови тексту;
- однозначність розуміння;

- стислість викладу;
- точність використовуваних понять (вжитих термінів) [18].

Логічність - це незаперечна вимога до тексту нормативного документа загалом і до кожного з його складників окремо – до структурного елемента, абзацу, речення, терміна або загальноновживаного слова. На відміну від інших творів нормативні документи викладають, поділяючи матеріал на структурні елементи чотирьох рівнів підпорядкованості: розділи, підрозділи, пункти, підпункти. Кожне закінчене положення чи вимогу нормативного документа треба оформляти як окремий структурний елемент, щоб дати змогу посилатися на нього. За потреби структурний елемент нижчого рівня ділять на абзаци [28]. Кожний абзац – це завершена логічна посилка, висловлена одним або кількома реченнями. Тому експерти радять виправити абзаци, що починаються зі слів: але, так само, тобто, тому, це, бо ці слова на початку речення вказують на безпосереднє продовження попередніх положення чи вимоги.

Уходячи як складник до абзацу, речення формулює закінчену думку. Щоб думка була однозначно зрозумілою, речення має бути якомога коротшим. Складаючи тексти документів, потрібно прагнути будувати прості конструкції, не обтяжені багаторівневою залежністю складнопідрядного речення. В українській мові, як і в інших слов'янських мовах, послідовність членів речення у фразі не фіксована. Але від розташування членів речення залежить логічний наголос [40, 37]. Порівняймо два речення, що відрізняються порядком слів:

Коригувати перелік робіт може головний інженер.

Головний інженер може коригувати перелік робіт.

Як зазначала відомий мовознавець і стиліст Н. Непийвода [40, 38], читач шукає логічно наголошене слово в кінці – або перед крапкою, або перед комою, якщо це межа між частинами складного речення. Тому перше речення наголошує, що коригувати перелік може тільки головний інженер, а не інша службова особа. Саме такий порядок слів доречний у нормативних

документах, який описує, як складати, коригувати та затверджувати перелік робіт. Друге речення робить логічний наголос якраз на коригуванні переліку робіт. Його треба вживати в нормативному документі, який фіксує службові права та обов'язки головного інженера. Якщо логічний наголос зроблено неправильно, а поміняти слова місцями неможливо, експерт пропонує ввести в речення слова саме, якраз, навіть, і, досить, цілком, тільки, лише, які вказують на логічно наголошену частину висловлення.

Складаючи тексти нормативних документів, розробники здебільшого механічно використовують стандартні вислови, мовні кліше, тобто звичні звороти, регулярно повторювані у певних умовах і контекстах для тотожного позначання адекватних ситуацій. І це нормально, бо стиль і фрази нормативного документа мають бути уніфікованими. Погано тільки те, що більшість використовуваних кліше є дослівним перекладом з російської мови, де за довгий час вживання ці кліше обтяжилися канцеляризмами, що не несуть ніякої змістової навантаги. Тому експерти перевіряють кожне речення на наявність зайвих слів і намагаються зробити фрази максимально стислими.

Для того, щоб точно висловити думку, потрібно уважно добирати терміни і загальноживані слова. Багато помилок в нормативних документах пов'язано з уживанням недопустимих термінів-русизмів, як то: відказ, датчик, виключати світло тощо замість відповідних правильних українських термінів: відмова, давач, вимикати світло тощо. Але й правильні українські терміни і слова треба уживати, чітко розуміючи їх значення і придатність для певного контексту. [18].

З 1 січня 2016 р. на території України замість національних стандартів поступово впроваджуються європейські стандарти (євронорми). Про це йдеться в Угоді про асоціацію та наказі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України №1493 [66]. Також в Угоді йдеться про скасування Україною дії міждержавних стандартів - ГОСТ. Виникає думка, що модернізація виробництва відповідно до нових правил вимагає додаткових

інвестицій, не кожен підприємець фінансово здатний на це, навіть не зважаючи на перехідний період. Так, дійсно, але той підприємець, що виходить на зовнішні ринки та хоче бути успішним та конкурентоспроможним, вже давно врахував та виділив відповідну статтю витрат у своєму бізнесі. Починаючи з 2014 року більшість реформаторських зусиль у галузі спрямовується на дерегуляцію системи технічного регулювання, здійснюються кроки у напрямку адаптації українських стандартів до європейських, прийнято та внесено зміни у ряд законів. Так, для уникнення дублювання, ліквідовано поняття галузевої стандартизації (такого поняття за кордоном не існує) [10]. Дотримання більшості стандартів, відповідно до Угоди, ставатиме добровільним. Проте, залишається невирішеним питання існування дублюючих режимів:

- технічні регламенти (як нормативно-правовий акт),
- технічне регулювання (як процес) [10].

В англійській мові існує один термін «technical regulation» як процес. Відбуваються зміни і у вітчизняному інституціональному середовищі стандартизації.

Гармонізація стандарту - це приведення його змісту у відповідність з іншим стандартом для забезпечення взаємозамінності продукції (послуг), взаємного розуміння результатів випробувань і інформації, що міститься в стандартах. Розрізняють декілька методів гармонізації, один з яких - метод «обкладинки», який зводиться до перекладу обкладинки європейського чи міжнародного стандарту, а сам текст залишається на мові оригіналу. У Законі «Про стандартизацію» зафіксовано використання, окрім української, однієї з мов відповідних міжнародних або регіональних організацій стандартизації (ст.7). Недоліком іншого методу є різне тлумачення стандарту, в результаті - випуск невідповідної стандартам (або й небезпечної) продукції. Гармонізовані (еквівалентні) стандарти можуть містити деякі відмінності: за формою, в пояснювальних примітках, в окремих спеціальних вказівках і т.п. Тому Керівництво ISO/ IEC [64]

пропонує такі терміни: ідентичні стандарти та уніфіковані стандарти. Ідентичні стандарти - гармонізовані стандарти, повністю ідентичні за змістом і за формою. Нерідко це точний переклад стандарту (міжнародного, регіонального), прийнятого в національній системі стандартизації. Ці стандарти можуть відрізнятися лише позначенням (шифром, кодом). Уніфіковані стандарти - це гармонізовані стандарти, які за змістом ідентичні, але відрізняються за формою подання [3],

У кожній галузі державного і суспільного життя є свої вимоги до стандартів, у тому числі і у сфері охорони праці. Розглянемо міжнародні стандарти в сфері охорони праці. Стандарт – це визначення очікуваної (отримуваної) якості, утверджена модель, яка є основою процесу оцінки [54, 36], документ, що складений у результаті консенсусу спеціалістів, схвалений спеціалізованою організацією і спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у даній сфері [209, 543].

У найближчому майбутньому Україну чекає інтеграція з політичними та економічними євроатлантичними структурами. Підвищення рівня охорони праці та промислової безпеки, запобігання аваріям і нещасним випадкам на виробництві, посилення профілактики виробничого травматизму та професійної захворюваності вимагає подальшого адаптування нормативно-правових актів до європейського і міжнародного законодавства, а також використання світового науково-практичного досвіду й поглиблення міжнародного співробітництва у сфері охорони праці [50].

Вибір Україною стратегічного курсу на інтеграцію до ЄС і перспектива вступу до Світової Організації Торгівлі обумовлює нагальну потребу гармонізації національного законодавства до законодавства ЄС [35]. У підписаній в Люксембурзі Угоді про партнерство та співробітництво між ЄС та Україною, яка набула чинності з 1 березня 1998 року, визначено, що охорона праці, захист життя і здоров'я людей, технічні

регламенти та стандарти в цій галузі є пріоритетними галузями законодавства, де необхідно досягти адекватності законів. У червні 2003 року Україна разом із представниками 178 країн-членів Міжнародної організації праці (МОП), організацій працівників і роботодавців прийняла нову Глобальну стратегію охорони праці, яка ставить за мету впровадження ефективного управління системою охорони праці на національному рівні [30].

Поліпшення систем охорони праці та промислової безпеки в країнах – членах ЄС – обумовлене впровадженням за останні роки низки законодавчих і нормативних актів. Оновлення національних систем охорони праці з урахуванням європейського законодавства стосується, насамперед, нових учасників, законодавство яких має адекватно відобразити загальноєвропейські положення у сфері охорони праці. Правову систему ЄС можна вважати наднаціональною правовою системою, якій притаманні особливі риси. Держави – члени ЄС – обмежили свій суверенітет і делегували частину власних повноважень співтовариству, які у межах визначених повноважень видають законодавчі акти, обов'язкові для держав-учасниць. Основою законодавства ЄС у сфері охорони праці є рамкові директиви. Відповідно до статті 189 Римської угоди, директива зобов'язує будь-яку із зазначених вище держав досягати визначеного директивою результату, але залишає за національними органами право обирати методи й засоби його досягнення. Директиви з охорони праці визначають мінімальні вимоги з можливістю для держав-учасниць відступати від мінімальних вимог, однак лише в бік їх перевищення [52]

Система правової охорони безпеки праці та здоров'я працівників, розроблена країнами Європейського союзу, складається з наступних ключових розділів:

- Рамкові норми Європейського союзу із техніки безпеки та виробничої санітарії;

- Вимоги до виробничих приміщень з погляду забезпечення здорових і безпечних умов праці;
- Правила безпечного користування верстатами й іншим виробничим обладнанням;
- Правила користування засобами індивідуального захисту від виробничих травм і професійних захворювань;
- Правила забезпечення безпеки працівників на роботах при перенесенні та переміщенні важких речей;
- Правила з охорони праці працівників на роботах із використанням дисплеїв;
- Захист працівників від особливо небезпечних джерел виробничих травм;
- Спеціальні правила щодо захисту здоров'я й безпеки на виробництві працівників добувної промисловості;
- Спеціальні правила з охорони праці працівників, які уклали строкові трудові договори [9, 57-58].

В Україні основним законом у сфері охорони праці є Закон про охорону праці, Кодекс законів про працю України та Закон про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які призвели до втрати працездатності. Необхідність впровадження змін до чинного закону ґрунтується не тільки на орієнтації України в бік ЄС, а й на тому факті, що чинне законодавство та його принципи не завжди відповідають сучасним реаліям і фактично не забезпечують створення законодавчих засад цілковитої безпеки й захисту здоров'я працівників в умовах робочого середовища, адекватних ЄС. Законодавство і сформульована ним система охорони праці та промислової безпеки повинні містити загальноєвропейську концепцію охорони праці, в основі якої покладено принципи «пріоритетності заходів з охорони праці» та «забезпечення максимально можливого захисту в передбачуваних умовах робочого

середовища» (досягнення безпечного та нешкідливого середовища, оцінювання ризиків та їх превентивне попередження, пристосування робочого середовища до індивідуальних потреб працівників тощо). Основний національний законодавчий акт повинен передавати основні принципи та положення загальноєвропейського рамкового законодавства, визначеного низкою директив з охорони праці. До таких директив у сфері охорони праці належить рамкова Директива 89/391/ЕЗС щодо заходів із забезпечення безпеки та здоров'я працівників на робочому місці. З нею пов'язані спеціальні директиви 89/654/ЕЗС, 89/655/ЕЗС, 89/656/ЕЗС, 90/269/ЕЗС, 90/270/ЕЗС, 90/394/ЕЗС, 90/679/ЕЗС, 92/57/ЕЗС, 92/58/ЕЗС, 92/85/ЕЗС, 92/91/ЕЗС, /104/ЕЗС та 93/103/ЕЗС. [1]

До першої групи, на наш погляд, доцільно відносити:

1) принципи національної державної політики в царині безпеки та гігієни праці (Конвенція № 155 і Рекомендація № 164);

2) загальні та галузеві правила з техніки безпеки і спеціальні технічні правила оснащення верстатів і машин захисними пристроями (Конвенція № 119 і Рекомендація № 118);

3) правила з гігієни праці (повітря, шум, вібрація), забезпечення гігієни праці за використання на виробництві хімічних речовин (Конвенції № 148, 177, Рекомендації № 156, 177); галузеві правила з гігієни праці у промисловості, в торгівлі, в установах, на морському транспорті (Конвенція № 120, Рекомендація № 120); санітарно-гігієнічні правила, що захищають працівників від виробничих загроз у вигляді небезпечних токсичних речовин: бензолу, азбесту, білого фосфору, канцерогенних речовин, свинцевих білил, радіації, спор сибірської виразки (із цих питань прийнято більше 10 конвенцій);

4) заходи щодо запобігання нещасних випадків на 220 Публічне право № 2 (10) (2013) □ виробництві (Конвенція № 174 і Рекомендація № 181);

5) міжнародні стандарти з перенесення і пересування тягарів (Конвенція № 127 і Рекомендація № 128);

б) медичний огляд трудящих, зайнятих на особливо шкідливих роботах (Рекомендація № 97).

До другої:

1) створення на підприємствах служб гігієни праці (Конвенція № 161 і Рекомендація № 171);

2) інспекція праці у промисловості, торгівлі, сільському господарстві, у будівництві, на транспорті, в гірничодобувній промисловості (Конвенція № 81, Протокол 1995 р. до Конвенції № 81, Конвенція № 129, рекомендації № 81, 82, 133). [46]

1.2. Мовні особливості англomовних та україномовних стандартів з охорони праці

Дослідники виділяють у межах технічної літератури такі типи документів:

1. Проектно-конструкторську документацію. Представляє сукупність конструкторських документів, які містять дані, необхідні для розробки, виготовлення, контролю, приймання, поставки та експлуатації виробу, у тому числі і ремонт.

2. Технологічну документацію. Представляє сукупність документів, які визначають технологічний процес виготовлення виробу.

3. Програмну документацію. Представляє сукупність документів, що містять відомості, необхідні для розробки, виготовлення, супроводу та експлуатації програм [34].

Мовні особливості технічних документів та стандартів зокрема певною мірою зумовлені їх функціональною специфікою. Голобородько М.Ю., Зотова І.Г. Ворона Т.О. Левшенко О.С у своєму дослідженні визначають, що технічні умови України:

а) містять вимоги, що регулюють відносини між Постачальником (Розробником, Виготовлювачем) і Споживачем (Замовником) продукції;

б) підтверджують, що виробництво продукції, надання послуг відповідає нормативним документам, розробленим для кожного виду продукції (послуг);

в) обов'язковий документ для продукції (послуги), на яку відсутні державні стандарти;

г) документи, в яких конкретний виготовлювач добровільно встановлює вимоги до якості та безпеки конкретної продукції, необхідні для її ідентифікації, контролю якості та безпеки;

д) окрема інформація з обмеженим доступом, яка підлягає захисту. У Декреті Кабінету Міністрів України “Про стандартизацію і сертифікацію” і Закону України “Про стандартизацію” Технічні умови визначаються як нормативний документ, якому повинна відповідати продукція, процес або послуги, і визначаються як держстандарт, або частина стандарту;

е) можуть бути нормативним документом, на відповідність якому проводиться сертифікація продукції та одержання сертифіката відповідності;

ж) підлягають обов'язковій обліковій реєстрації. [21, 104].

Українському науковому та діловому стилю властиві такі п'ять характерних ознак [14,10].

1. Дієслівність української мови. У центрі українського речення переважно процес, а не предмет, тому логічний наголос найчастіше падає на присудок, а не на підмет. Енергетика українського мовлення зосереджена в безпосередній дії, вираженій неозначеною або особовою формою дієслова, дієприслівником або дієслівною формою на -но, -то.

2. Безособовість викладу. У текстах НД переважають безпідметові речення, у яких, не називаючи суб'єкта, висувають на перший план процес (дію, подію).

3. Пріоритетність активних конструкцій. На відміну від інших мов, зокрема російської та англійської, українська мова завжди надає переваги активним конструкціям над пасивними, уникаючи пасивних конструкцій, окрім двокомпонентних конструкцій з пасивним дієприкметником, і лише в чітко зазначених випадках, коли треба відтінити не процес, а ознаки, набуті підметом унаслідок процесу.

4. Уживання дієслів на -ся лише як зворотних

5. Додаток в орудному відмінку може позначати лише знаряддя й відповідати на питання чим?, а не діяча, відповідаючи на питання ким?

Т. А. Голікова вказує на такі функції технічних документів:

- 1) інформативна;
- 2) апелятивна;
- 3) функція накладання обов'язку;
- 4) контактна;
- 5) декларативна [236].

В англійськомовних версіях стандартів безособовість подають переважно сполукою модального дієслова з двочленною пасивною конструкцією: модальне дієслово + be + past participle. Окрім того, тексти цих версій містять численні сполуки модальних дієслів з результативними конструкціями, що їх через зовнішню подібність часто-густо розглядають як різновид пасивних, про що свідчить англійськомовна термінологія: пасивні конструкції позначають англійськими термінами passive [62, 201; 70, 130–131; 63, 294–296], actional passive [63, 7, 296] і dynamic passive [62, 259], а результативні – термінами stative passive [70, 137; 63, 388] і statal passive [63, 296, 387], хоча щодо останніх також уживають терміна stative [62, 259]. На цю властивість англійської мови звертав увагу ще Юрій Жлуктенко [218, 88], називавши перші конструкції пасивом дії, а другі – пасивом стану. Проте, як показано в [12], англійські/німецькі пасивні і результативні конструкції відбивають істотно відмінні з аспектового погляду ситуації позамовної дійсності й

різняться граматично, а тому їх треба доконечно й послідовно розрізняти, зокрема термінологічно, і відповідно перекладати на українську мову.

З аспектового погляду «звичайні» (тобто без модальних дієслів) англійські пасивні конструкції передають дію або подію, а результатів – перебування в стані, зумовленому попередньо закінченою дією/подією. Сполучаюсь із модальним дієсловом, пасивні конструкції передають вимогу, заборону, рекомендацію, дозвіл, можливість чи здатність виконувати//виконати певну дію. Водночас сполука «звичайної» результативної конструкції з модальним дієсловом передає вимогу, рекомендацію, дозвіл, можливість чи здатність перебувати в певному стані чи заборону перебувати в ньому.

Якщо в загальноживаній англійській мові різні модальні дієслова, наприклад *may* і *can*, часто-густо вживають у близьких значеннях [62, 91], то правила викладання міжнародних [72, п. 7] і європейських [73, п. 7] стандартів устанавлюють однозначну відповідність між модальним дієсловом і різновидом положення. Це ще раз підтверджує, що мова стандартів – це окремий функційний шар фахової мови, максимально наближений до контрольованої мови.

Зовнішньо подібні *to be* у відповідній формі + форма на *-ed* у пасивних і результативних конструкціях різняться граматично. «Звичайні» англійські пасивні конструкції мають дієслівний присудок (англ. *verbal predicate*) у пасивному стані, який містить допоміжне дієслово (англ. *auxiliary*) *to be* у відповідній формі та *past participle* [63, 40, 294, 318], тоді як результативні конструкції – іменний присудок (англ. *nominal predicate*), що містить зв'язкове дієслово (англ. *linking verb, link verb, copula, copular verb*) *to be* у відповідній формі та форму на *-ed*, яка є прикметник (англ. *adjective*) або *past participle* у прикметниковому значенні [63, 235–236, 296]. Додавання будь-якого модального дієслова з поданих не змінює цієї граматичної відмінності: «модальні» пасивні конструкції мають модальний дієслівний присудок (англ. *modal verbal*

predicate), що містить модальне дієслово (англ. modal verb) та інфінітив у пасивному стані (англ. passive infinitive) [63, 215, 253], тоді як «модальні» результативні конструкції мають модальний іменний присудок (англ. modal nominal predicate), що містить модальне дієслово, інфінітив зв'язкового дієслова be та іменну частину (англ. nominal part) – форму на -ed, яка є прикметник або past participle у прикметниковому значенні.

Аналогічно граматично різняться німецькі «модальні» пасивна і результативна конструкції. Перша має складений дієслівний присудок (нім. zusammengesetztes verbales Prädikat), що містить модальне дієслово (нім. Modalverb) та інфінітив I пасивного стану (нім. Infinitiv I Passiv) [22, 80; 223, 165, 248], тоді як друга має іменний присудок (нім. nominales Prädikat), що містить модальне дієслово + sein + Partizip II [49, 165, 178–183, 246–251].

Поза контекстом подану вимогу з англійськомовної версії стандарту можна розуміти як вимогу до дії, яку треба виконати на етапах проектування та будівництва (варіант 1.1 passive), і як вимогу до стану трубопровідної системи, зумовленого попередньою закінченою дією/ подією (варіант 1.2 stative). Перекладаючи стандарт, дуже важливо розрізняти ці два варіанти, оскільки першу вимогу задресовано проектувальникові чи будівельникові, який повинен виконати певні дії, а другу – операторові трубопровідної системи, який, уводячи систему в експлуатацію, повинен переконаватися, що система вже перебуває в зазначеному стані. У багатьох випадках ці два варіанти можна розрізнити на підставі контексту. Проте можуть трапитися складні випадки, і тоді у пригоді стане німецька версія стандарту, оскільки німецька мова самою формою допоміжного дієслова розрізняє пасивні і результативні конструкції, уживаючи в перших звичайного пасиву або пасиву дії (нім. Passiv), а в других – пасиву стану (нім. Zustandspassiv) [22, 122; 49, 158]. Аналогічно самою формою допоміжного дієслова werden/sein у німецькомовних стандартах різняться

пасивні (нім. *Passiv*) і результатіві (нім. *Zustandspassiv*) варіанти заборони, рекомендації, дозволу, можливості чи здатності.

Перш ніж викласти пропозиції щодо перекладання англійських та німецьких пасивних і результативних конструкцій, ми проаналізуємо подані уніфіковані мовні форми. Якщо англійські й німецькі мовні форми містять модальні дієслова, що їх легко поєднувати як з інфінітивом у пасивному стані (створячи пасивні конструкції), так і з інфінітивом зв'язкового дієслова та іменною частиною (створячи результатіві конструкції), то з українськими мовними формами ситуація складніша. Модальне значення в українських мовних формах передають: модальне дієслово могли у відповідній особовій формі, предикативний прикметник повинен у відповідній родовій формі однини чи в множині, станівники (не) треба, (не) потрібно, (не) можна, (не) дозволено (не), заборонено, (не) рекомендовано (останні три походять від дієслівних форм на -но, -то).

Як відомо [13, 10–12; 12, 14–15], дієслівні форми на -но, -то доконаного виду мають переважно значення події, яка зумовлює перехід у певний результативний стан, що відрізняє їх від конструкції з іменним присудком, який містить спільнокореневий пасивний дієприкметник. Ці конструкції передають значення результативного стану як наслідку події. Проте дієслівні форми дозволено, заборонено, рекомендовано залежно від контексту можуть мати як значення події, так і значення стану з модальністю дозволу, заборони чи рекомендації відповідно.

Отже, у певних «модальних» контекстах зазначені дієслівні форми на -но, -то передають семантику стану і, сполучаючись з інфінітивами, утворюють складений головний член односкладного речення. Тобто ці форми повністю відповідають поняттю станівник. А це дає нам підстави вважати, що в таких контекстах, типових для стандартів, ці дієслівні форми на -но, -то перейшли у станівники. Додатковим аргументом на користь цього висновку є повна синонімія слів дозволено (у значенні стану) і вільно

та заборонено (у значенні стану) і невільно , а вільно й невільно в поданих значеннях – це звичайні станівники. [15]

1.3. Головні проблеми передавання англомовних стандартів засобами української мови

Починаючи переклад тексту, ми стикаємося з багатьма особливостями, без дотримання яких переклад не задовольнятиме міжнародним нормам. С. П. Грушко вважає доцільним «виділити найбільш поширені загальні труднощі, які потрібно враховувати при перекладі науково-технічної літератури:

1) наявність поширених складнопідрядних речень під час перекладу потребують їх грамотного поділу на прості речення із дотриманням граматичних норм рідної мови;

2) використання термінів, запозичених із споріднених галузей знань, вміння перекладача користуватися робочими джерелами інформації;

3) складнощі під час перекладу численних посилань на різні розділи, які ще не перекладені рідною мовою;

4) переклад безконтекстних фрагментів (таблиць, підписів під малюнками);

5) посилання на незнайомі для не фахівця прізвища (наприклад, у тому разі, коли важко зрозуміти, згадується чоловік чи жінка під певним прізвищем)» [59].

Кожна мова має власні лексичні, морфологічні та синтаксичні норми, і тому, перекладаючи текст іншою мовою, треба знайти такі засоби і граматичні форми, які б стовідсотково передали зміст оригіналу.

По-перше, синтаксична структура англійських текстів цієї галузі відрізняється конструктивною складністю, а саме наявністю

дієприкметникових, інфінітивних зворотів, пасивних конструкцій і тому ускладнює розуміння тексту, що вимагає від перекладача гарного знання не тільки англійської мови, а й української та галузевих знань термінології.

По-друге, серед лексичних труднощів провідне місце належить багатозначності термінів та вибору адекватного словникового відповідника.

По-третє, ще більші труднощі під час перекладу виникають, коли один і той же термін має різне значення залежно від контексту — прилад чи обладнання.

Особливу увагу у ході перекладу слід звернути на скорочення і аббревіатури. Треба пам'ятати, що прийняті скорочення є офіційними, загальноприйнятими і їх не можна довільно змінювати та замінювати [8].

Еррера Мендісабаль А. В. визначає такі вимоги до специфіки перекладу технічних текстів:

- використовувати прості граматичні структури;
- уникати вживання неусталених скорочень, сленгу, модних слів;
- подавати номери телефонів згідно з міжнародними стандартами (з міжнародним кодом країни та регіону);
- уживати дати в усталеній для країни формі згідно з нормами ISO 8601;
- подавати час згідно з середньоєвропейським стандартом у 24-годинному форматі (UTC=Universal Time Coordinated), норма ISO 860;
- уживати одиниці виміру відповідно до усталеної метричної системи;
- грошові суми вказувати із зазначенням національної валюти згідно з нормами ISO 4217;
- подавати адреси згідно з усталеним міжнародним зразком із точним заповненням відповідних полів (ім'я, організація, вулиця, місто, країна, поштовий індекс) [33, 157-158].

Кількість гармонізованих нормативних документів (НД) постійно зростає. Проте якість значної частини "українських версій гармонізованих стандартів не дуже висока. Трапляються істотні неточності, мова технічних

НД часто є бідною, мертвою, кострубатою. Це ускладнює розуміння тексту документа і, відповідно, гальмує його впровадження і правильне використання [18]. Основними причинами такої якості є:

— сліпе калькування іншомовних конструкцій оригіналу із замінюванням англійських слів українськими. Читаючи деякі перекладені таким чином стандарти, бачиш українські слова, але важко зрозуміти зміст, бо написано не по-українськи;

— уведення в стандарти замість правильних українських термінів англіцизмів. [20].

За ступенем відповідності національні стандарти поділяють на три групи:

- ідентичні (ступінь відповідності — ГОТ);
- модифіковані (ступінь відповідності — MOD);
- нееквівалентні (ступінь відповідності — NEQ).

Згідно зі світовою практикою, застандартизованою в [28], національний стандарт вважають ідентичним міжнародному (регіональному) стандарту за однією з двох умов:

- 1) національний стандарт ідентичний за технічним змістом, структурою і викладом (він є тотожний переклад);
- 2) національний стандарт ідентичний за технічним змістом, хоча він може містити редакційні зміни, і, зокрема, зміну слововживання.

Отже, ознакою ідентичності стандарту є ідентичність за технічним змістом. Проте сліпе калькування не відповідає зафіксованій у ДСТУ 1.7:2001 світовій практиці, згідно з якою, навіть приймаючи міжнародний (європейський) стандарт мовою оригіналу, дозволено замінити окремі слова та вислови у національному стандарті на синоніми, "щоб відобразити звичне використання мови в регіоні чи країні" [28]. Тобто, навіть приймаючи англomовний стандарт в іншій англomовній країні, дозволено замінювати окремі слова чи вислови у національному стандарті на синоніми, щоб

відобразити звичне використання мови в цій країні, і це не порушує ідентичність.

Національний стандарт вважають модифікованим щодо міжнародного (регіонального) стандарту за таких умов:

1) національний стандарт має технічні відхилення, які точно визначено і пояснено;

2) національний стандарт відтворює структуру міжнародного чи регіонального стандарту. Зміни в структурі дозволено тільки тоді, коли вони гарантують легке порівняння змісту і структури обох стандартів.

Нееквівалентні стандарти не є гармонізовані. Цей ступень відповідності не передбачає приймання міжнародного (регіонального) стандарту як національного. Отже, гармонізований національний стандарт синтаксисом та термінологією має відповідати нормам української фахової мови, безумовно, зберігаючи при цьому ідентичність за технічним змістом, або маючи чітко визначені та пояснені технічні відхилення.

Згідно з [37] нормування робіт з повного письмового перекладання НД здійснюють з урахуванням таких видів перекладів: чорновий переклад, робочий переклад, переклад для опублікування. Чорновий переклад передбачає основний зміст тексту оригіналу НД і має неточності в термінології та стилі викладення. Робочий переклад - повноцінний, стилістично грамотний переклад, який правильно відтворює зміст тексту оригіналу НД, але має деякі неточності в термінології. Переклад для опублікування – це повноцінний, стилістично грамотний переклад, який правильно відтворює зміст тексту оригіналу НД, з точним застосуванням спеціальної термінології (відредагований науковим редактором).

У процесі розроблення проекту НД який приймають методом перекладу, одержують письмовий переклад для опублікування з мови оригіналу НД українською мовою. Нормами часу на цю роботу передбачено спочатку обов'язково виконати чорновий переклад. Робочий переклад одержують редагуванням чорнового перекладу, а переклад для

опублікування — з робочого перекладу уточненням термінології та консультуванням з фахівцями.

Згідно з [28: п. 10.2, 10.3; 37 п. 3.2] проект національного НД, гармонізованого з міжнародним чи регіональним НД зі ступенем відповідності IDT чи MOD, розробляють у чотири етапи:

1) організація розроблення НД, яка закінчується погодженням та затвердженням Технічним завданням на НД;

2) повне письмове перекладання тексту НД з мови оригіналу на українську мову, яке виконують так:

— роблять чорновий переклад;

— редагують чорновий переклад і отримують робочий переклад;

— уточнюють термінологію і отримують переклад для опублікування.

Крім того, на другому етапі аналізують нормативні посилання міжнародного (європейського) стандарту, що його гармонізують;

3) оформлення відредагованого перекладу НД як національного стандарту відповідно до вимог [28] (розроблення національних структурних елементів проекту НД) та погодження проекту НД

4) підготування та подання проекту НД на затвердження наказом Держспоживстандарту України.

Отже, на відміну від "звичайних" національних стандартів, які розробляють згідно з [37: п. 3.1; 227 п. 3.1.6], технологію розроблення гармонізованих стандартів не передбачено розсилання на відгук першої редакції проекту стандарту [28: п. 10.2] для ознайомлення з ним широкого кола фахівців та одержання відгуків.

Позитивною ознакою такої технології є зменшення трудовитрат та відповідно вартості робіт з розроблення гармонізованого стандарту порівняно з традиційною технологію розроблення національних НД [37: п. 3.1; 26: п. 3.1.6].

Проте зазначена технологія має істотні вади:

— рішення про прийняття міжнародного (європейського) стандарту як національного та ступінь його відповідності приймають до перекладення стандарту та оформлюють у технічному завданні на його розроблення. Зважаючи на це, на етапі розроблення технічного завдання важко визначити: суперечать чи не суперечать вимоги стандарту, що його гармонізують, чинним в Україні вимогам;

— нормативні посилання міжнародного (європейського) стандарту, обраного для гармонізування, також аналізують після затвердження технічного завдання. Через це можлива ситуація, коли прийнятий як національний міжнародний (європейський) стандарт реально не можна повністю використовувати, бо він посилається на інші міжнародні (європейські) стандарти, що їх не гармонізовано. Замість використовуваної сьогодні технології розроблення гармонізованих стандартів пропонуємо [11] запровадити таку, що уточнює, поповнює та упорядковує процес гармонізування міжнародних та європейських стандартів, а саме:

- зробити чорновий переклад тексту міжнародного (європейського) стандарту та виставити цей переклад на відкритому сайті Держспоживстандарту чи ДП "УкрНДНЦ", щоб з ним могли ознайомитися всі зацікавлені сторони;

- маючи чорновий переклад, виконати НДР, яка визначить місце гармонізованого стандарту в єдиному нормативному полі України, тобто перевірити, чи не суперечать його вимоги чинним НПА України (зокрема, законам, технічним регламентам, НПА з охорони праці, з пожежної безпеки), чинним будівельним нормам та НД зі стандартизації, що стосуються об'єкта стандартизації розроблюваного НД, а також з'ясувати, які нормативні посилання на інші міжнародні (європейські) стандарти містить пропонований стандарт чи гармонізовані ці НД. Оприлюднити основні висновки НДР на тому самому сайті;

- визначити за результатами НДР та пропозиціями заінтересованих сторін доцільність прийняття міжнародного (європейського) стандарту як національного; розробити технічне завдання (ТЗ), у якому зафіксувати ступінь відповідності (IDT, MOD) та метод приймання НД; погодити це ТЗ з ДП "УкрНДНЦ" та профільними Технічними комітетами (ТК);

- розробити з урахуванням ступеня відповідності та методу приймання проект гармонізованого стандарту, причому термінологічним підґрунтям для перекладу для опублікування міжнародного (європейського) стандарту мають бути передусім термінологічні стандарти, а не словники та довідкова література;

- розіслати за будь-якого ступеня відповідності та методу приймання проект стандарту на розгляд широкому колу фахівців зацікавлених організацій, оприлюднити його на сайті, провести мовно-термінологічну експертизу, погодити з організаціями, зазначеними в ТЗ (зокрема, з ДП "УкрНДНЦ" та профільними ТК);

- подати проект стандарту на затвердження в установленому порядку

Особливостям англійської фахової мови та типовим помилкам перекладу з англійської мови присвячено достатньо публікацій та окремих видань, наприклад. Проте переважно йдеться про перекладання з англійської мови російською, а рекомендації, як перекладати українською часто не враховують зазначені вище особливості української фахової мови. Зважаючи на це, розгляньмо деякі особливості перекладання стандартів з англійської мови українською, ілюструючи їх відповідними прикладами з чинних стандартів різних галузей, зокрема тих, що рядом наказів Держспоживстандарту України затверджено як національні стандарти України [202].

Досвід фахових перекладачів з англійської мови українською свідчить, що частіше доводиться спостерігати розбіжність між граматичними формами і синтаксичними конструкціями цих мов, ніж їх подібність. Зокрема, англомовні стандарти містять велику кількість

пасивних конструкцій. Це пов'язано із рядом особливостей, головною з яких є те, що в англійській мові можна перетворити в пасивну конструкцію речення з дієсловом в активному стані з прямим або прийменниковим додатком, що в українській мові неможливо [29].

Проте в багатьох випадках можна скалькувати українською англійську пасивну конструкцію, що часто роблять всупереч нормам української мови.

Наприклад, в англійській пасивній конструкції додаток з прийменником *by* позначає діяча чи певну природну силу [63].

Зважаючи на норми української мови, помилковим є буквальний переклад, що містить зворот з пасивним дієприкметником та додатком в орудному відмінку, який позначає діяча. У таких випадках треба вживати активну конструкцію — підрядну частину [29].

Якщо додаток з прийменником *by* позначає предмет або природні сили, правильний український переклад можуть містити як дієслівні форми на *-но*, *-то* з додатком в орудному відмінку без прийменника, так і активні підметові конструкції.

Англійський додаток з прийменником *with* завжди позначає знаряддя [63]. Зважаючи на це, відповідником йому буде український додаток в орудному відмінку без прийменника.

Описуючи технологічні операції в англійськомовних стандартах, часто вживають пасивні конструкції. Якщо ці технологічні операції виконують люди, а не автоматика, в українському перекладі треба вживати неозначено-особові речення.

Українська мова часто надає перевагу дієслівним конструкціям (наприклад, інфінітивним) над віддієслівними іменниками. В інших випадках уживають дієприкметникові звороти з пасивними дієприкметниками. Проте типовою помилкою багатьох гармонізованих стандартів є поєднання в одній конструкції підрядної частини з дієприкметниковим зворотом. У таких випадках правильно вживати або дієприкметниковий зворот, або підрядну частину.

Найпоширенішою синтаксичною помилкою в українських гармонізованих стандартах є надуживання реченнями з розщепленим присудком у формі дієслово + віддієслівний іменник, де значення передає саме віддієслівний іменник, а дієслово лише вказує на дію взагалі. Замість розщеплених присудків, що не є усталеними дієслівно-іменниковими сполуками, треба вживати природніший для української мови й економніший засіб — дієслово.

Перекладаючи стандарти, треба чітко розрізняти безпідметові конструкції з дієслівною формою на -но, -то та підметові конструкції з пасивним дієприкметником. Підкреслимо, що обидві конструкції не суперечать нормам української мови, але між ними є поняттєва відмінність. Дієприкметники доцільно вживати лише там, де йдеться про ознаки. Це правило не можна порушувати, особливо ставити поряд в одному реченні два дієприкметники або дієприкметник та прикметник, перший з яких є присудком, а другий — означенням.[12].

Висновки до першого розділу

Текст нормативних документів має відповідати таким загальним вимогам: логічність викладу і побудови тексту; однозначність розуміння; стислість викладу; точність використовуваних понять (вжитих термінів).

Гармонізація стандарту - це приведення його змісту у відповідність з іншим стандартом для забезпечення взаємозамінності продукції (послуг), взаємного розуміння результатів випробувань і інформації, що міститься в стандартах. Розрізняють декілька методів гармонізації, один з яких - метод «обкладинки».

Система правової охорони безпеки праці та здоров'я працівників, розроблена країнами Європейського союзу, складається з наступних ключових розділів: рамкові норми Європейського союзу із техніки безпеки та виробничої санітарії; вимоги до виробничих приміщень з погляду забезпечення здорових і безпечних умов праці; правила безпечного користування верстатами й іншим виробничим обладнанням; правила користування засобами індивідуального захисту від виробничих травм і професійних захворювань; правила забезпечення безпеки працівників на роботах при перенесенні та переміщенні важких речей; правила з охорони праці працівників на роботах із використанням дисплеїв; захист працівників від особливо небезпечних джерел виробничих травм; спеціальні правила щодо захисту здоров'я й безпеки на виробництві працівників добувної промисловості; спеціальні правила з охорони праці працівників, які уклали строкові трудові договори.

Українському науковому та діловому стилю властиві такі ознаки: дієслівність української мови; безособовість викладу; пріоритетність активних конструкцій; уживання дієслів на -ся лише як зворотних; додаток в орудному відмінку може позначати лише знаряддя.

Основними причинами низької якості україномовних перекладів міжнародних стандартів з охорони праці є сліпе калькування іншомовних

конструкцій оригіналу із замінюванням англійських слів українськими та уведення в стандарти замість правильних українських термінів англіцизмів.

За ступенем відповідності національні стандарти поділяють на ідентичні; модифіковані; нееквівалентні.

Найпоширенішою синтаксичною помилкою в українських гармонізованих стандартах є надуживання реченнями з розщепленим присудком у формі дієслово + віддієслівний іменник.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

2.1. Термінологічна невідповідність як проблема перекладу документації з охорони праці

Відповідно до вимог ДСТУ 1.5:2003 «Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів» текст стандарту повинен бути стислий, точний, недвозначний та логічно послідовний. Вимоги викладають, дотримуючись норм чинного українського правопису, використовуючи стиль ділового мовлення, придатний для службових документів. Треба користуватися усталеною лексикою, наявною в академічних словниках, уживаючи всі мовні засоби за своєю прямою призначеністю. Діалектизмів, засобів художньої літератури (образності, метафор тощо), новітніх іншомовних запозичень треба уникати.

5.1.2 Наявні в термінах дієслова і віддієслівні іменники відповідно до контексту, в якому вжито термін, можна замінювати всіма нормативними граматичними формами та категоріями. Наприклад, використане в застандартизованому терміні дієслово доконаного виду чи похідний від нього віддієслівний іменник за контекстом можна замінювати дієсловом недоконаного виду чи відповідним віддієслівним іменником. Викладаючи текст положення чи вимоги, треба скрізь, де це можливо, уникати нагромадження віддієслівних іменників на «-ння», вживаючи замість них відповідні дієслова.

Зворотну форму дієслова відповідно до її прямої призначеності треба вживати лише тоді, коли йдеться про неперехідну дію і не вживати, коли йдеться про перехідну дію (в якій беруть участь і виконавець, і об'єкт).

5.1.3 Позначаючи загальну назву процесу (дії), іменники вживають в однині.

5.1.4 Треба відрізнити назву процесу від назви наслідку процесу, використовуючи, де це можливо, різні іменники.

5.1.5 У стандарті заборонено вживати іншомовні слова та терміни за наявності рівнозначних слів та термінів в українській мові. Якщо в академічних словниках є слово іншомовного походження і рівнозначне українське, перевагу треба надавати українському слову.

Якщо іншомовного слова чи терміна в академічних словниках немає, треба визначити його в стандарті, обов'язково погодивши це з Технічним комітетом «Науково-технічна термінологія».

- 5.1.6 У стандарті заборонено вживати;
- звороти розмовної мови;
 - техніцизми та професіоналізми з професійних говірок;
 - в одному документі для одного поняття різні науково-технічні терміни;
 - скорочення слів, крім установлених правилами українського правопису та чинними стандартами;
 - відмінкові закінчення при ініціальних скороченнях [39].

У нормативних документах у всіх сумнівних випадках необхідно користуватися застандартизованою науково-технічною термінологією, установленою стандартами на терміни та визначення понять. якщо застандартизованих термінів немає — Словником української мови [6].

Якщо немає потрібних слів у словниках, їх можна утворити за правилами українського словотворення, зокрема наведеними в ДСТУ 3966.

5.1.7 Стандарт на продукцію, що має обов'язкові вимоги, повинен містити тільки ті характеристики та вимоги, які можна перевірити об'єктивними методами.

5.1.8 Залежно від особливостей і змісту стандарту його положення та вимоги викладають у формі тексту, таблиць, рисунків або їх поєднання.

5.1.9 Викладаючи обов'язкові вимоги, у тексті стандарту треба вживати слова і словосполучення «потрібно», «треба», «треба, щоб», «повинен», «має», «дозволено тільки», «не можна», «заборонено» тощо, а також дієслова у третій особі множини, наприклад; «виконують», «виробляють». Викладаючи інші положення, треба вживати такі слова і словосполучення: «можна», «можуть бути», «за потреби», «можуть мати», «у разі», «дозволено» тощо.

5.1.10 Потрібно використовувати безособову форму викладання тексту стандарту, яка не потребує означення виконавця дії, а лише наголошує на подію, що відбулася, наприклад: «застосовано метод», «зазначено в настанові» тощо.

5.1.11 Коли наводять найбільше або найменше значення величини, треба вживати словосполучення «повинно бути не більше(-ий, -а) ніж (від, за)», «не менше(-ий, -а) ніж (від, за)», «не повинно(-ен,-а) перевищувати ».

Коли наводять допустимі значення відхилів зазначених у стандарті норм, вимог, граничні значення допустимих похибок виміру, треба вживати словосполучення «не повинен бути більший ніж (від, за)», «менший ніж (від, за)», «не повинен перевищувати».

Для характеристики значення тиску, напруги, температури тощо треба вживати звороти «має бути не вище ніж (від, за)», «не нижче ніж (від, за)».

Для характеристики параметрів з від'ємними значеннями треба вживати словосполучення «повинен бути не гірший ніж (від, за)», «кращий ніж (від, за)».

5.1.17 У тексті стандарту, за винятком формул, таблиць і рисунків, заборонено:

— уживати математичний знак мінус (-) перед від'ємним значенням величини (треба писати слово «мінус»);

— уживати символ «Ø» як позначку діаметра (треба писати слово «діаметр»). Зазначаючи розмір або граничні відхилення діаметра на рисунках,

перед його числовим значенням треба ставити знак «Ø»;

— уживати без числових значень математичні знаки, наприклад: > (більше), < (менше), = (дорівнює), ≥ (більше або дорівнює), ≤ (менше або дорівнює), ≠ (не дорівнює), а також № (номер), % (відсоток) та °C (градус Цельсія);

— уживати позначку одиниці фізичної величини, не подаючи її числове значення; у разі потреби цю одиницю подають повністю словами, а не умовною позначкою.

5.1.18 Заборонено вживати індекс стандарту без реєстраційного номера. Коли йдеться про сам індекс, його треба подавати в лапках, наприклад: «ДСТУ», «ГОСТ» тощо. Індекс та реєстраційний номер стандарту треба розташовувати в одному рядку.

5.1.19 Якщо в документі наводять пояснювальні написи, які наносять безпосередньо на виріб (наприклад, на панель приладу, на таблички до елементів керування тощо), їх виділяють шрифтом (без лапок), або лапками, якщо напис складено з цифр і (або) інших знаків.

Назви команд, режимів, сигналів тощо в тексті треба виділяти лапками, наприклад: «Сигнал +27 В увімкнено» [39].

Найважливішим надбанням будь-якого підприємства є його працівники. Створюючи ефективну систему безпеки на підприємстві, роботодавець гарантує безпеку праці методами техніки безпеки, збереження здоров'я – методами виробничої санітарії та гігієни праці, захист соціальних інтересів постраждалих на виробництві та членів їх сімей – методами соціального захисту (включно з методами соціального страхування). Загалом напрям захисту працівників від професійних загроз/ризиків (англ. occupational risk) дістав на пострадянському просторі назву охорони праці, що досі викликає дискусії в теоретиків та труднощі перекладу в практиків.

Вперше у вітчизняному законодавстві визначення поняття “охорона праці” було надане в Законі України “Про охорону праці” від 14 жовтня

1992 р.: “Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров’я і працездатності людини у процесі трудової діяльності” [229].

Вищенаведене законодавче визначення поняття охорони праці не знайшло одностайної підтримки серед фахівців у галузі трудового права. Як наслідок, у юридичній літературі триває дискусія щодо коректності легального визначення охорони праці, зокрема фахівці наголошують на необхідності його уточнення. З цією метою було реалізовано аналіз відповідної англійської термінології, результати якого викладено нижче.

Центральну роль у понятті “безпека праці” (англ. occupational safety) відіграє слово “праця”. Праця на виробництві має дуалістичний характер: з одного боку, це процес перетворення світу, з іншого – соціальні відносини з приводу присвоєння продукту, створеного в процесі праці. Ця дихотомія породжує цілу низку двоїстих ситуацій та, відповідно, понять і термінів [61].

Однією з таких ситуацій є необхідність розрізнення нюансів професійної діяльності, які закладено в англійські терміни profession та occupation. Перший характеризує загальну професію, сферу діяльності, вид діяльності загалом. Другий – конкретну справу, діло, характер праці за наймом. Оскільки прикметник occupational не має точного еквівалента в українській мові, а буквальный переклад звучав би як “пов’язаний з характером найманої праці”, то частіше за все його перекладають як “професійний”, причому професійний у цьому випадку означає не стільки “майстерний”, скільки “нелюбительський”.

Дуалістичність праці призводить також до того, що працюючою може бути будь-яка людина, однак найманим працівником (англ. employee, worker) – лише людина, що уклала договір найму (індивідуальний трудовий договір, трудовий контракт/угоду тощо), віддає роботодавцю (англ.

employer) продукт своєї праці та виконує трудову функцію на підприємстві в роботодавця за заробітну плату [61].

Далі, “фізичне” робоче місце (англ. Place of work), де фактично знаходиться зайнятий процесом праці робітник, доповнюється юридичними поняттям “робоче місце” (англ. workplace), тобто місце, що знаходиться під прямим та опосередкованим контролем роботодавця.

Термін “травма” (англ. injury) доповнюється поняттям “виробнича травма” (англ. occupational injury), звичайні недомогання, захворювання та хвороби (англ. ill-health, sickness, diseases) доповнюються виробничо зумовленими захворюваннями (англ. work-related diseases) і професійними захворюваннями (англ. occupational diseases).

У більшості країн світу, включаючи Україну, втрати постраждалого на виробництві в результаті виробничої травми або професійного захворювання підлягають компенсації.

Цим вони суттєво відрізняються від травм та захворювань узагалі, і саме це вимагає відокремлення їх як самостійного поняття.

Захистом (забезпеченням безпеки) від травм у цілому займається техніка безпеки (англ. safety), захистом від захворювань у цілому – охорона здоров’я (англ. health), а отже, захистом від виробничих травм опікується техніка безпеки як складова охорони праці (сьогодні її все частіше називають безпека праці – occupational safety), а захистом від професійних та пов’язаних з роботою захворювань – інша її частина, в англійському варіанті – occupational health, що у більшості випадків перекладають українською як “гігієна праці”. Однак є підстави стверджувати, що відповідний переклад є не зовсім коректним [61].

По-перше, у вітчизняному науковому дискурсі гігієна праці – це медична наука (галузь гігієни), що вивчає вплив на організм людини трудових процесів і навколишнього виробничого середовища, а не сфера діяльності із забезпечення захисту працівника від захворювань, викликаних умовами праці.

Так, О. Третьяков, В. Зацарний та В. Безсонний визначають поняття “гігієна праці” як “галузь практичної і наукової діяльності, що вивчає стан здоров’я працівників у його обумовленості умовами праці і на цій основі обґрунтовує заходи та засоби щодо збереження і зміцнення здоров’я працівників, профілактики несприятливого впливу умов праці” [41].

По-друге, в конвенціях та рекомендаціях МОП поряд із терміном occupational health вживають також поняття hygien (гігієна) та occupational hygiene (гігієна праці). Так, термін “гігієна праці”, зокрема, подано в “Енциклопедії з безпеки та гігієни праці” [69], що була опублікована в Женеві у 1998 р.: “Гігієна праці – наука та практична діяльність, присвячена виявленню та оцінюванню факторів навколишнього середовища, боротьбі з тими факторами й стресами, які виникають на робочому місці в процесі виконання роботи та можуть призвести до захворювань, погіршення здоров’я й самопочуття, а також викликати серйозні незручності та зниження трудової активності працівників або членів відповідної спільноти” [69].

У частині IV Енциклопедії також зазначено: “Охорона здоров’я працюючих (англ. occupational health) вимагає мультидисциплінарного підходу та включає в себе фундаментальні наукові дисципліни, однією з яких є гігієна праці (англ. occupational hygiene), серед інших виробнича медицина та догляд (англ. occupational medicine and nursing), ергономіка й психологія праці (англ. work psychology)” [69].

У документі «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять ДСТУ 2293:2014» подається таке визначення гігієни праці:

4.61 гігієна праці	en	occupational hygiene [8]
Галузь профілактичної медицини, що вивчає умови та характер праці (4.37), їх вплив на здоров’я, функційний стан людини, розробляє наукові основи	ru	гигиена труда [2]

гігієнічної регламентації та нормування окремих чинників виробничого середовища (4.38) і трудового процесу (4.11), практичні заходи, спрямовані на профілактику шкідливого та небезпечного їх впливу на працівника (див. також ДСТУ 3038)		
---	--	--

Отже, можна стверджувати, що поняття “гігієна праці” та “охорона здоров’я працюючих” не є синонімами. Термін “охорона здоров’я працюючих” значно ширший та вбирає в себе гігієну праці як один із напрямів.

Більш близьким за значенням видається термін “виробнича санітарія”, що також поширений у вітчизняному науковому дискурсі. Хоча й він не може слугувати точним еквівалентом поняття occupational health. Так, О. Запорожець дає таке визначення виробничої санітарії: “система організаційних, гігієнічних і санітарно-технічних заходів та засобів запобігання впливу шкідливих виробничих чинників на працівника” [31].

Оскільки на практиці обидва види діяльності (забезпечення безпеки та охорона здоров’я в процесі праці) існують нерозривно, то в англійському та європейському дискурсі вони дістали назву Occupational Health and Safety (OHS), а в американському – Occupational Safety and Health (OSH). Крім того, у певних випадках з метою наголошення на загальногуманітарній концепції захисту працюючої людини від усіх пов’язаних з працею травм та захворювань вживають термін safety and health at work (забезпечення безпеки та охорона здоров’я на роботі). Усі вищезазначені концепції реалізуються в різних документах міжнародного або національного рівнів.

Зазначені види діяльності (запобігали виробничому травматизму та професійним захворюванням) реалізуються також в Україні, однак

здійснює їх охорона праці, про що свідчить наведене вище законодавче визначення поняття “охорона праці” .

Аналіз змісту нормативно-правових актів ЄС та МОП, перекладених українською мовою, підтвердив існування значної кількості варіантів перекладу відповідних термінів, серед яких: “охорона здоров’я та безпека на робочому місці”, “безпека та здоров’я працівників”, “професійна безпека та здоров’я” тощо [61].

Отже, з метою уніфікації вітчизняної та міжнародної термінології можна запропонувати два варіанти дій:

1. Ввести в національне законодавство новий термін – один з варіантів перекладу англійського поняття occupational health and safety замість поняття “охорона праці”.

2. Дати нове визначення поняття “охорона праці”, закріпивши на законодавчому рівні, що “охорона праці” є еквівалентом англійського терміна “occupational health and safety/occupational safety and health” (далі – OHS/OSH).

Більш прийнятним та логічним видається другий варіант, оскільки, по-перше, термін “охорона праці” набув значного поширення в Україні. Він застосовується в законодавчих та нормативно-правових актах, навчальній літературі й наукових публікаціях. По-друге, “охорона праці” є найбільш відповідним за змістом варіантом перекладу поняття OHS/OSH, а будь-які спроби буквального перекладу цього терміна є некоректними через складність цього поняття як загалом, так і кожної його складової окремо [61].

Так, В. Прокопенко, зокрема, зазначає, що “охорона праці пов’язана з різними галузями науки, такими, як медицина, токсикологія, фізіологія, біологія, біохімія, хімія, механіка, електротехніка, фізика, психологія, епідеміологія, правознавство, а в останні десятиліття з’явилась нова наука – ергономіка, що вивчає методи взаємодії техніки і людей” [43]. Показово, що в попередньо процитованому уривку з “Енциклопедії з безпеки та гігієни

праці” також наголошено на мультидисциплінарному характері галузі Occupational Health та її зв’язку з гігієною, медициною, ергономікою й психологією.

Останнім часом різні варіанти перекладу поняття OHS/OSH, у тому числі “гігієна та безпека праці”, почали фігурувати у вітчизняних нормативно-правових та інших офіційних документах з питань охорони праці, наприклад, у Загальнодержавній соціальній програмі поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014–2018 рр. Іншим прикладом може слугувати версія національного стандарту ДСТУ OHSAS 18001:2010 “Системи управління гігієною та безпекою праці. Вимоги”, де сформульовано вимоги до системи управління безпекою та гігієною праці, встановлені в міжнародному стандарті OHSAS 18001:2007 “Occupational health and safety management systems – Requirements”.

Отже, проблема уніфікації термінологічного та понятійного апарату у сфері охорони праці потребує якомога скорішого врегулювання, оскільки проковує значну кількість непрофесійних трактувань і різночитань.

Із цього погляду, найбільш прийнятним видається варіант законодавчого закріплення єдиного варіанта перекладу терміна OHS/OSH із внесенням відповідних змін до законодавчих актів з питань охорони праці та ДСТУ 2293-99 “Охорона праці. Терміни та визначення основних понять”.

2.2. Посилання у текстах стандартів з охорони праці як проблема перекладу

Стандарти подають два види інформації. По-перше, кожний чинний стандарт як нормативний документ (НД) є носієм нормативної інформації, оскільки він складається з положень, що є вимогами, інструкціями,

рекомендаціями і повідомленнями та стосуються певного виду діяльності чи її результатів (певного об'єкта стандартизації).

По-друге, стандарт є носієм науково-технічної інформації³, оскільки містить технічні, технологічні й організаційні рішення (показники), що узагальнюють досягнення науки, техніки й технології та передовий досвід. З огляду на це стандарти, незалежно від їхньої чинності в Україні, також часто використовують саме як носії науково-технічної інформації, оскільки саме передові рішення та показники відбито у міжнародних та європейських стандартах (зокрема ще не впроваджених в Україні), а також у стандартах провідних вітчизняних та зарубіжних компаній [19]. Зазвичай автори фахових текстів посилаються на документи у таких чотирьох основних випадках, коли вони:

- 1) дають критичний огляд робіт попередників, щоб виокремити ті питання, що залишилися не розв'язаними, і в такий спосіб сформулювати мету та завдання своєї праці;

- 2) використовують ідеї, науково-технічні результати та матеріали інших авторів (положення, формули, таблиці, рисунки тощо);

- 3) підтверджують власні результати порівнянням з результатами інших авторів;

- 4) відсилають читача до документа, у якому питання викладено повніше, ніж у тексті автора [47, 43].

Правила посилання на інші документи у фахових текстах, наприклад, у звітах у сфері науки і техніки, викладено у [24, п. 7.11]. У стандартах як спеціальному різновиді фахових текстів посилаються на інші документи лише у двох випадках — другому і четвертому. При цьому, як буде показано далі, четвертий випадок суттєво відрізняється від такого випадку для інших документів, оскільки зважає на специфіку стандарту як носія нормативної інформації.

Головною вимогою до розроблюваних стандартів є системність: національні стандарти є складниками єдиного нормативного поля

технічного регулювання та стандартизації. Тому положення різних стандартів стосовно того самого об'єкта стандартизації не повинні дублюватися, а тим більше суперечити одне одному. З огляду на це правила викладання стандартів, зокрема ДСТУ 1.5:2003, зазначають, що у тексті стандарту треба не повторювати положень, що стосуються того самого об'єкта стандартизації, однозначно викладених в іншому чинному НД, а посилатися на них [39]. Дотримання цієї вимоги забезпечує не лише стислість тексту [39], а й гнучкість системи стандартизації, оскільки, у разі внесення змін до посилкового документа, зазвичай не потрібно змінювати той стандарт, у якому на нього посилаються.

Згідно з [39] посилатися можна як на НД у цілому, так і на його структурні елементи. Тож у підсумку, сукупність положень певного стандарту складають як положення (повідомлення, інструкції, рекомендації чи вимоги), викладені безпосередньо в його тексті, так і положення інших чинних НД, взаємопов'язані з цим стандартом через посилання [39].

Положення нормативного документа, на яке посилаються у стандарті, має ту саму обов'язковість, що й положення, у якому посилаються на нього [201].

Отже, посилання на інші чинні НД, які назвемо нормативними, відповідають четвертому випадку посилання у фахових текстах. Проте, на відміну від інших фахових текстів, такі посилання у стандартах не просто поєднують положення різних НД, а й надають їм відповідної обов'язковості.

Стандарти можуть містити технічні, технологічні, організаційні рішення та показники, які відбивають сучасний рівень розвитку науки і техніки та досі не зафіксовані у чинних НД, а викладені в авторитетних фахових текстах (довідниках, статтях у наукових і виробничих виданнях, монографіях, дисертаціях, звітах про науково-дослідні роботи тощо). Крім того, розробляючи національні стандарти, зважають на передовий досвід, втілений у стандартах (інших НД) провідних іноземних та вітчизняних

компаній, між народних та регіональних стандартах, ще не впроваджених в Україні, тощо. У по одиноких випадках виникає потреба використати певний практичний досвід, зафіксований в окремих НД колишнього СРСР, незастосовних сьогодні в Україні [19].

Усі зазначені документи, які назвемо довідковими, є лише носіями науково-технічної інформації, оскільки не мають статусу чинності в Україні. Посилання на такі документи у стандарті, які назвемо довідковими, лише підтверджують наукову-технічну обґрунтованість по даних рішень та показників. За суттю довідкові посилання близькі до розглянутого вище другого випадку посилань на інші документи у фахових текстах [19].

Потреба посилатися на документи двох різновидів (нормативні та довідкові) відбиває і структура стандарту. На відміну від одного переліку посилкових документів, передбаченого у [24], стандарт згідно з [39] містить два переліки посилкових документів — у розділі «Нормативні посилання» (англ. Normative references) та в довідковому додатку «Бібліографія» (англ. Bibliography), що відповідає міжнародній практиці [71].

Зазначені два переліки суттєво різняться статусом, призначеністю, способом подавання документів тощо, що зумовлює принципово різні способи посилання на нормативні та довідкові документи. Ці відмінності певним чином викладено у [39]. Проте, як показує наш досвід розгляду проектів стандартів, у їхніх розробників та працівників служб стандартизації часто виникають певні неврегульовані у ДСТУ 1.5:2003 питання щодо подавання зазначених переліків, а також правил посилання у тексті стандарту на документи, які вони містять [19].

Україна активно приймає міжнародні та регіональні стандарти як національні. Отже, чинні в Україні гармонізовані стандарти (незалежно від методу приймання) — це національні стандарти, які треба заносити разом з іншими національними стандартами, розташовуючи «за зростанням їхніх реєстраційних номерів» [39]. Якщо ж міжнародний чи регіональний

стандарт ще не прийнято як національний (тобто він є довідковим документом), але його певні вимоги доцільно врахувати у розроблюваному стандарті, тоді окремі його положення (зокрема вимоги) треба безпосередньо викласти у тексті розроблюваного стандарту, позначивши документ — джерело науково-технічної інформації, звідки їх взято, а його бібліографічний опис подати у довідковому додатку «Бібліографія».

По-друге, зазначений перелік [39] містить зокрема такі позиції:

- нормативно-правові акти центральних органів державної влади (у разі обґрунтованої потреби);
- інші нормативні документи загальнодержавного значення.

До розділу «Нормативні посилання» певний нормативний документ вміщують лише у тому випадку, якщо на нього є нормативне посилання, тобто є обґрунтована потреба додати певне положення із цього нормативного документу чи всю сукупність його положень до сукупності положень розроблюваного стандарту.

У межах кожного виду нормативного документу (законодавчі акти; нормативно-правові акти, затверджені розпорядчими документами Президента; технічні регламенти; інші нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України; нормативно-правові акти з питань охорони праці тощо) спочатку вміщують нормативні документи, що мають позначення, розташовуючи їх за зростанням їхніх позначень, а потім ті, що не мають позначень, — за абеткою. Для кожного нормативного документу, що не має позначення, треба подавати інформацію щодо розпорядчого документа, яким його затверджено, а для нормативно-правового акту, затвердженого наказом центрального органу виконавчої влади, — ще й інформацію про його реєстрацію в Мін'юсті. Для нормативних документів, що мають позначення, цього робити не потрібно, бо їх легко ідентифікувати за реєстрами відповідних центральних органів виконавчої влади. Будівельні норми у списку нормативного документу розташовують у такій

послідовності: державні (державні будівельні норми), галузеві (галузеві будівельні норми) і відомчі (відомчі будівельні норми) [19].

Викладене вище стосувалося національних стандартів та кодексів усталеної практики, прийнятих національним органом стандартизації України. У стандартах та інших НД суб'єктів господарювання розділ «Нормативні посилання» після зазначених вище різновидів НД доповнюють стандартами та іншими НД, затвердженими цим суб'єктом і на які є нормативні посилання у тексті розроблюваного стандарту суб'єкта господарювання.

На момент затвердження стандарту всі посилкові нормативні документи мають бути чинними. Проте з часом до них вносять зміни, їх переглядають або скасовують без заміни. З огляду на це згідно з [39] чинні стандарти планово «перевіряють на відповідність їх чинному законодавству України, потребам споживачів і держави, обороноздатності, рівневі розвитку науки й техніки, досягнутому на момент перевіряння НД, та для визначення ступеня їх гармонізації з міжнародними, регіональними стандартами та іншими документами у сфері стандартизації, а також національними стандартами розвинених країн та узгодженості з чинними НД тієї самої сфери застосування». Зазвичай стандарт перевіряють «через п'ять років після розроблення, перегляду чи останнього перевірення, якщо не виникає потреби перевірити його раніше» [39]. Отже, типовою може бути ситуація, коли протягом достатньо тривалого часу потрібно застосовувати певний стандарт, а деякі посилкові нормативні документи уже замінено на нові нормативні документи (нові редакції), змінено або скасовано. У міждержавному стандарті ГОСТ 1.5-2001, прийнятому в Україні як ідентичний національний стандарт [38], національному стандарті Російської Федерації ГОСТ Р 1.5-2012 [238], стандартах провідних іноземних компаній, зокрема РАО «Газпром» (наприклад, [51]), запропоновано чіткий алгоритм, викладений як примітка наприкінці розділу «Нормативні посилання».

Відповідно при перекладі перекладач стикається з необхідністю передавання зв'язків тексту стандарту, що перекладається, та різноманітних зовнішніх джерел інформації, які досить часто є викладеними іноземними мовами і містять елементи, які вимагають особливого підходу для забезпечення адекватного їх передавання засобами мови перекладу.

2.3. Термінологічна невідповідність та різноманітність у перекладених текстах стандартів з охорони праці

У зв'язку із тим, що стандарти у сфері охорони праці передаються «методом обкладинки», проблеми передавання структури цих документів не набуває першочергової актуальності. Натомість важливою є проблема уніфікації термінології. Так, навіть значна частина базових термінів у різних стандартах передається неоднаково.

Національний стандарт України Охорона праці. Терміни та визначення основних понять ДСТУ 2293:2014		Інші стандарти	
Термін українською	Переклад іншими мовами	Термін українською	Переклад іншими мовами
4.32 травма Порушення анатомічної цілісності організму людини чи його функцій	injure [8] травма [9]	4.21 травма Порушеність анатомічної цілісності організму людини, або його функцій	Траума травма

унаслідок дії зовнішніх чинників		внаслідок дії зовнішнього середовища (Державний стандарт України ДСТУ 2293-99)	
4.33 виробнича травма Травма (4.32), що сталася з працівником унаслідок дії небезпечного виробничого чинника (4.14)	industrial injury [8] производственная травма [2]	4.22 виробнича травма Травма що сталася внаслідок дії виробничих чинників (Державний стандарт України ДСТУ 2293-99)	occupational trauma производственная травма
4.34 виробничий травматизм Явище, що характеризується сукупністю виробничих травм і нещасних випадків на виробництві (4.35)	industrial traumatism [8] производственный травматизм [9]		

На прикладі терміна «травма» можемо спостерігати неоднаковий підхід до перекладу термінів навіть у межах одного стандарту. Слід зазначити, що на основі поданих визначень термінів є підстави не перекладати їх з використанням різних термінів (пор injure та industrial injury у ДСТУ 2293:2014).

Схожа ситуація спостерігається при розгляді терміна «працездатність»:

Національний стандарт України Охорона праці. Терміни та визначення основних понять ДСТУ 2293:2014		Інші стандарти	
Термін українською	Переклад іншими мовами	Термін українською	Переклад іншими мовами
4.56 працездатність Потенційна здатність людини протягом заданого часу та з певною ефективністю виконувати максимально можливий обсяг роботи	ability to work [8] трудоспособность [8]	4.52 працездатність Здатність людини виконувати певну роботу, яка визначається рівнем її фізичних і психофізіологічних можливостей, а також станом здоров'я і професійною підготовленістю	Arbeitsfähigkeit capacity for work capacite de travail (трудоспособность) Способность человека выполнять определенную работу, которая определяется уровнем его физических и психофизиологических возможностей, а также состоянием здоровья и

(ДСТУ 3038, див. також ДСТУ 3138)		(Державний стандарт України ДСТУ 2293-99)	професійної підготовки)
-----------------------------------	--	---	-------------------------

Проте у даному випадку спостерігаються відмінності у трактуванні україномовного терміна, що, у свою чергу, може спричинити відмінності в англійськомовних термінах.

Відмінності подекуди торкаються навіть назв стандартів, наприклад, розглянемо відмінності передавання англійською мовою назв двох стандартів, що регулюють питання термінів та визначень основних понять у галузі охорони праці, та були введені в дію у такій послідовності: ДСТУ 2293-99, потім ДСТУ 2293:2014, яким було замінено перший документ.

Національний стандарт України Охорона праці. Терміни та визначення основних понять ДСТУ 2293:2014 Occupational safety and health. Terms and definitions of fundamental conceptions	Державний стандарт України ДСТУ 2293-99 Охорона праці. Терміни та визначення основних понять. Protection of labour Terms and definitions of fundamental conceptions
--	--

Із прикладу видно, що раніший стандарт було озаглавлено, як «Protection of labour», а пізніший - «Occupational safety and health», що має дещо ширше значення і використовується у сучасній міжнародній термінологічній системі.

При виконанні перекладу міжнародних стандартів з охорони праці, як засобу їх гармонізації, відповідні стандарти доповнюється структурним елементом, який має назву «Національний вступ», де особливо зазначаються посилання на відповідні міжнародні стандарти та документи, а також

подається перелік змін, які було внесено при перекладі документа. Наведемо приклад такого вступу до стандарту ДСТУ EN ISO 10819:201_ (EN ISO 10819:2013, IDT; ISO 10819:2013, IDT) «Вібрація та удар механічні:

Цей національний стандарт ДСТУ EN ISO 10819:201_ (EN ISO 10819:2013, IDT; ISO 10819:2013, IDT) «Вібрація та удар механічні. Вібрація локальна. Метод вимірювання та оцінки властивості рукавиць передавати вібрацію на долоню руки», прийнятий методом перекладу, — ідентичний щодо EN ISO 10819:2013 (версія en) «Mechanical vibration and shock - Hand-arm vibration - Measurement and evaluation of the vibration transmissibility of gloves at the palm of the hand (ISO 10819:2013)».

Технічний комітет стандартизації, відповідальний за цей стандарт в Україні, — ТК 135 «Безпека промислової продукції та засоби індивідуального захисту працюючих».

Цей стандарт прийнято на заміну ДСТУ EN 10819:2017 (EN ISO 10819:2013, IDT; ISO 10819:2013, IDT) «Вібрація та удар механічні. Вібрація локальна. Метод вимірювання та оцінки властивості рукавиць передавати вібрацію на долоню руки», прийнятого методом підтвердження.

У цьому національному стандарті зазначено вимоги, які відповідають законодавству України.

До стандарту внесено такі редакційні зміни:

– слова «цей європейський стандарт», «цей міжнародний стандарт» замінено на «цей стандарт»;

– структурні елементи стандарту: «Титульний аркуш», «Передмову», «Національний вступ», першу сторінку, «Терміни та визначення понять» — оформлено згідно з вимогами національної стандартизації України;

– вилучено «Передмову» до EN ISO 10819:2013 та «Передмову» до ISO 10819:2013 як такі, що безпосередньо не стосуються технічного змісту цього стандарту;

– до розділу «Нормативні посилання» долучено «Національне пояснення», виділене рамкою;

– позначки одиниць фізичних величин відповідають вимогам серії стандартів ДСТУ ISO 80000;

– долучено довідковий додаток НА «Перелік національних стандартів України, гармонізованих з регіональними та міжнародними нормативними документами, посилання на які є в цьому стандарті» [240].

Як бачимо, цей вступ можна розглядати як своєрідний перекладацький коментар, де пояснюються відповідні перекладацькі рішення та певні окремі нестандартні підходи до передавання тексту, а також обґрунтовано особливості оформлення документу.

При перекладі стандартів з охорони праці доцільно користуватися загальними вимогами до упорядкування тексту та структури стандартів в Україні. Так, відповідно до вимог ДСТУ 1.5:2003 «Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів» пропонується такий переклад структурних елементів стандартів (див. табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Англомовні еквіваленти структурних елементів стандартів

№ з/п	Структурний елемент	Визначення	Переклад
-------	---------------------	------------	----------

1	структурний елемент (стандарту)	Складник вмісту стандарту	<i>element</i>
2	нормативний структурний елемент	Структурний елемент стандарту, в якому викладено положення чи вимоги щодо об'єкта стандартизації та подано інші відомості, потрібні для підтвердження відповідності об'єкта стандартизації певним нормам.	<i>normative element</i>
3	передній структурний елемент	Структурний елемент стандарту, який визначає його назву, представляє його зміст, вміст і побудову, пояснює його підґрунтя, розвиток і взаємозв'язки з іншими стандартами	<i>preliminary element</i>
4	загальний нормативний структурний елемент	Структурний елемент, що містить загальні характеристики стандарту, але не містить положень чи вимог	<i>general element</i>

Продовження Табл. 2.1.

		щодо об'єкта стандартизації.	
5	технічний нормативний структурний елемент	Структурний елемент стандарту, у якому викладено положення чи вимоги щодо об'єкта стандартизації	<i>technical element</i>

6	додатковий структурний елемент	Структурний елемент стандарту, який містить додаткові відомості, що сприяють розумінню чи застосуванню стандарту	<i>supplementary element</i>
7	довідковий структурний елемент	Структурний елемент стандарту, який містить довідкові відомості про стандарт, про об'єкт стандартизації, унаочнює положення чи вимоги стандарту тощо	<i>informative element</i>
8	зміст стандарт	Сутність викладених у стандарті положень, вимог, рекомендацій тощо	<i>matter</i>
9	зміст стандарту ²	óглав стандарту	<i>table of contents</i>
10	вміст стандарту	Текстовий, графічний і табличний матеріал, вміщений до стандарту	<i>contents</i>
11	рисунок	Будь-який графічний матеріал (малюнок, кресленик, схема,	<i>figure</i>

Продовження Табл. 2.1.

		діаграма тощо), який унаочнює положення чи вимогу стандарту	
12	зміна до стандарту	Сукупність одночасно прийнятих часткових чи повних відмінностей положень	<i>amendment</i>

		і (або) строків дії чинного і зміненого стандартів	
13	поправка до стандарту	Сукупність одночасно опублікованих відмінностей виправленого тексту стандарту від виданого з друкарськими помилками	<i>corrigendum</i>
14	строк	Установлений, визначений для кого-, чого-небудь проміжок часу	<i>period</i>
15	термін	Призначений, установлений момент, час виконання або настання чого-небудь	<i>date</i>
16	термін	Слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо	<i>term</i>

Продовження Табл. 2.1.

17	безпека	Відсутність загрози життю, здоров'ю та майну людей, тваринам, рослинам, довкіллю, що перевищує допустимий ризик	<i>safety</i>
18	безпечність	Властивість не становити і не створювати загрози життю, здоров'ю та майну людей,	<i>safety</i>

		тваринам, рослинам, довкіллю	
--	--	------------------------------	--

Слід також зазначити, що ДСТУ 1.5:2003 «Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів» подає і приклади англомовного перекладу інших можливих відповідно до специфіки документа структурних частин стандарту (пункти, підпункти тощо).

Висновки до другого розділу

Проблема перекладу англomовних міжнародних стандартів у сфері охорони праці українською мовою пов'язана зі специфікою реалізації вимог гармонізації українських стандартів різних сфер діяльності з відповідними європейськими та міжнародними програмовими документами.

Відповідно до вимог ДСТУ 1.5:2003 «Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів» текст стандарту повинен бути стислий, точний, недвозначний та логічно послідовний. Вимоги необхідно викладати відповідно до норм чинного українського правопису, використовуючи стиль ділового мовлення, придатний для службових та інших документів.

У зв'язку зі специфікою стандарту як регулятивного документу при перекладі перекладач стикається з необхідністю передавання зв'язків тексту стандарту, що перекладається, та різноманітних зовнішніх джерел інформації, які досить часто є викладеними іноземними мовами і містять елементи, які вимагають особливого підходу для забезпечення адекватного їх передавання засобами мови перекладу.

Через те, що стандарти у сфері охорони праці переважно передаються «методом обкладинки», проблема передавання структури цих документів не набуває першочергової актуальності. Натомість важливою є проблема уніфікації термінології, яка у багатьох випадках спричиняє значні перекладацькі труднощі.

При перекладі стандартів з охорони праці доцільно користуватися загальними вимогами до упорядкування тексту та структури стандартів в Україні. Так, відповідно до вимог ДСТУ 1.5:2003 «Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів».

ВИСНОВКИ

Текст нормативних документів має відповідати таким загальним вимогам: логічність викладу і побудови тексту; однозначність розуміння; стислість викладу; точність використовуваних понять (вжитих термінів).

На основі аналізу теоретичної бази проблеми дослідження визначаємо, що гармонізація стандарту - це приведення його змісту у відповідність з іншим стандартом для забезпечення взаємозамінності продукції (послуг), взаємного розуміння результатів випробувань і інформації, що міститься в стандартах. Розрізняють декілька методів гармонізації, один з яких - метод «обкладинки».

Система правової охорони безпеки праці та здоров'я працівників, розроблена країнами Європейського союзу, складається з наступних ключових розділів: рамкові норми Європейського союзу із техніки безпеки та виробничої санітарії; вимоги до виробничих приміщень з погляду забезпечення здорових і безпечних умов праці; правила безпечного користування верстатами й іншим виробничим обладнанням; правила користування засобами індивідуального захисту від виробничих травм і професійних захворювань; правила забезпечення безпеки працівників на роботах при перенесенні та переміщенні важких речей; правила з охорони праці працівників на роботах із використанням дисплеїв; захист працівників від особливо небезпечних джерел виробничих травм; спеціальні правила щодо захисту здоров'я й безпеки на виробництві працівників добувної промисловості; спеціальні правила з охорони праці працівників, які уклали строкові трудові договори.

Особливостями україномовних стандартів є безособовість викладу; пріоритетність активних конструкцій; уживання дієслів на -ся лише як зворотних; вживання додатка в орудному відмінку лише для позначення знаряддя роботи. Відповідно до вимог ДСТУ 1.5:2003 «Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до

змісту нормативних документів» текст стандарту повинен бути стислий, точний, недвозначний та логічно послідовний. Вимоги необхідно викладати відповідно до норм чинного українського правопису, використовуючи стиль ділового мовлення, придатний для службових та інших документів.

Основними причинами низької якості україномовних перекладів міжнародних стандартів з охорони праці є сліпе калькування іншомовних конструкцій оригіналу із замінюванням англійських слів українськими та уведення в стандарти замість правильних українських термінів англіцизмів.

За ступенем відповідності національні стандарти поділяють на ідентичні; модифіковані; нееквівалентні.

Найпоширенішою синтаксичною помилкою в українських гармонізованих стандартах є надуживання реченнями з розщепленим присудком у формі дієслово + віддієслівний іменник.

Проблема перекладу англомовних міжнародних стандартів у сфері охорони праці українською мовою пов'язана зі специфікою реалізації вимог гармонізації українських стандартів різних сфер діяльності з відповідними європейськими та міжнародними програмовими документами.

У зв'язку зі специфікою стандарту як регулятивного документу при перекладі перекладач стикається з необхідністю передавання зв'язків тексту стандарту, що перекладається, та різноманітних зовнішніх джерел інформації, які досить часто є викладеними іноземними мовами і містять елементи, які вимагають особливого підходу для забезпечення адекватного їх передавання засобами мови перекладу.

Через те, що стандарти у сфері охорони праці переважно передаються «методом обкладинки», проблема передавання структури цих документів не набуває першочергової актуальності. Натомість важливою є проблема уніфікації термінології, яка у багатьох випадках спричиняє значні перекладацькі труднощі.

При перекладі стандартів з охорони праці доцільно користуватися загальними вимогами до упорядкування тексту та структури стандартів в

Україні. Так, відповідно до вимог ДСТУ 1.5:2003 «Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авербух К. Я. Общая теория термина / К. Я. Авербух. – М. : Издательство МГОУ, 2006. – 252 с.
2. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо/ Б. Д.Антоненко-Давидович. - К.: Вид. дім «КМ Academia», 1994. - 254 с.
3. Берновский Ю.А. Шесть ответов на вопросы о технических условиях/ Ю.А.Берновский // Стандарты и качество, 2007. - №6. - С.40-43.
4. Болотніков А. О. Стандартизація та сертифікація товарів та послуг: навч. посібник / А. О. Болотніков. – К.: МАУП, 2005. – 144 с.
5. Большой толковый словарь русского языка / Гл. ред. С. А. Кузнецов. ~ СПб.: Норинт, 2001. - 1536 с.
6. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови. – К. : АртЕк, 1999. – 264 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. - К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. ~ 1440 с.
9. Волошина С.М. Правове регулювання безпеки і гігієни праці – Одеса, 2013. – 240 с.
10. Гарасим Ю. Й. Аналіз національної системи стандартизації і сертифікації у контексті угоди про асоціацію України та ЄС / Ю. Й. Гарасим // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2015. - № 3. - С. 58-65.
11. Гінзбург М. Метрологічна термінологія: Ще раз про мовно-термінологічні проблеми гармонізації нормативних документів / Михайло Гінзбург / / Метрологія та прилади. — 2007. — № 4. — С. 59—64.
12. Гінзбург М. Про активні, пасивні та результативні конструкції в українських фахових текстах на тлі інших мов / Михайло Гінзбург // Вісник Нац. ун-ту

- «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2017. – № 869. – С. 3–22.
13. Гінзбург М. Про активні та пасивні конструкції в українських фахових текстах / Михайло Гінзбург // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2014. – № 791. – С. 3–14.
14. Гінзбург М. Синтаксичні конструкції у фахових текстах: Практичні висновки з рекомендацій мовознавців / Михайло Гінзбург // Проблеми української термінології. — Л.: Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка". — 2008. — № 620. — С. 26—32.
15. [Гінзбург М. Типові синтаксичні конструкції європейських стандартів та перекладання їх на українську мову / Михайло Гінзбург // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2018. – № 890. – С. 3–14.](#)
16. Гінзбург М. Д. Фахові мови як інструмент формування, фіксування, зберігання та передавання фахових знань / М. Д. Гінзбург // Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. праць / відп. ред. О. Г. Хомчак. – Мелітополь : ООО «Видавничий будинок ММД», 2012. – Вип. 2. – С. 18-33.
17. Гінзбург М. Щодо посилань на нормативно-правові акти та інші нормативні документи загальнодержавного значення / М. Гінзбург // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2009. — № 4. — С. 31—36.
18. [Гінзбург М., Корніловська І., Левіна С. Досвід термінологічного експертування та редагування нормативних документів / Михайло Гінзбург // Стиль і текст. – Вип. 7. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. – С. 134–143.](#)
19. [Гінзбург М., Овчаренко Л. Посилання у національних стандартах на нормативні та довідкові документи / Михайло Гінзбург // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2014. – № 4 \(89\). – С. 7–15.](#)
20. [Гінзбург М. Д., Требульова І. О. Досвід подолання мовно-термінологічних проблем на шляху гармонізування міжнародних і європейських стандартів](#)

[методом перекладання \(на прикладі стандартів для нафтогазового комплексу\)](#) / Михайло Гінзбург // [Українська наукова термінологія. Проблеми перекладу – К.: 2009.](#)

21. Голобородько М.Ю., Зотова І.Г., Ворона Т.О., Левшенко О.С. Загальний підхід щодо створення та розробки технічних умов / М.Ю.Голобородько, І.Г.Зотова, Т.О.Ворона, О.С. Левшенко // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. - 2014. - № 2(51). - С. 101-105.
22. Граматика німецької мови : теоретичний матеріал, комунікативні вправи і завдання для студ. : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Д. А. Євгененко, О. М. Білоус, Б. В. Кучинський, О. І. Білоус. –Вінниця : Нова книга, 2013. – 576 с.
23. Гриньов Б. Щодо питання застосування "Методу обкладинки" у національній стандартизації / Б. Гриньов, В. Любинський, Н. Молчанова, Л. Ламааши // Стандартизація. Сертифікація. Якість. - 2013. - № 4. - С. 12-14.
- 24.237. Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення — ДСТУ 3008-95.
25. ДСТУ EN ISO 10819:201_ (EN ISO 10819:2013, IDT; ISO 10819:2013, IDT) «Вібрація та удар механічні. Вібрація локальна. Метод вимірювання та оцінки властивості рукавиць передавати вібрацію на долоню руки»
26. ДСТУ 1.2:2003. Національна стандартизація. Правила розроблення національних нормативних документів.
27. ДСТУ 1.5:2003 Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів (ISO/IEC Directives, part 2, 2001, NEQ)
28. ДСТУ 1.7:2001 Національна стандартизація. Правила і методи прийняття та застосування міжнародних і регіональних стандартів. (ISO/IEC Guide 21:1999, NEQ) (перевидання зі зміною № 1).
29. Жлуктенко Ю. О. Порівняльна граматика української та англійської мов : посібник для вчителів / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Рад. школа, 1960. – 160 с.

30. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – С. 540.
31. Запорожець О.І. Основи охорони праці / О.І. Запорожець, О.С. Протоєрейський, Г.М. Франчук [та ін.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 264 с.
32. Европейская конвенция про защиту прав человека и основоположных свобод от 4 октября 1950 г. / Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М.: Издательская группа НОРМА – ИНФРА. – М., 2000. – С. 539-551.
33. Еррера Мендісабаль А. В. Особливості відтворення культурно-специфічної інформації в технічних документах / Мендісабаль А. В. Еррера // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Філологічні науки. - 2017. - Кн. 1. - С. 155-158.
34. Квитко И. С. Терминоведческие проблемы редактирования / И. С. Квитко, В. М. Лейчик, Г. Г. Кабанцев. – Львов : Вища школа, 1986. – 150 с.
35. Конституція України від 28 червня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
36. Маловиця А. Особливості перекладу текстів стандартів у сфері охорони праці з англійської на українську мову / А. Маловиця // Матеріали VI Всеукраїнської науково-технічної конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених "Молодь: наука та інновації". – Дніпро, 2018.
37. Методика визначення трудомісткості та вартості робіт із стандартизації / Затв. наказом Держспоживстандарту України від 19.10.2007 № 274
38. Міждержавна система стандартизації. Стандарти міждержавні, правила та рекомендацій з міждержавної стандартизації. Загальні вимоги до побудови, викладення, оформлення, змісту та позначень (ГОСТ 1.5-2001, IDT) — ДСТУ ГОСТ 1.5:2004
39. Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлювання та вимоги до змісту стандартів: ДСТУ 1.5:2003. – [Чинний від 2003-07-01]. –

- К.: Держспоживстандарт України, 2003. – 60 с. – (Національний стандарт України).
40. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови / Н. Ф. Непийвода. – К: Українська книга, 1998. – 240 с.
41. Охорона праці : навч. посіб. для вузів / О.В. Третяков, В.В. Зацарний, В.Л. Безсонний ; за ред. К.Н. Ткачука. – К. : Знання, 2010. – 167 с.
42. Потопахіна О. М. Право на безпечні й здорові умови праці в актах Ради Європи та Європейського Союзу / О. М. Потопахіна, Д. М. Ситніков // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2015. - Вип. 16(1). - С. 138-141.
43. Прокопенко В.І. Трудове право України : підручник / В.І. Прокопенко. – Х. : Консум, 1998. – 480 с.
44. Сербенська О. А., Волощак М. Й. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. А. Сербенська, М. Й. Волощак - К.: Вид. центр «Просвіта», 2001. - 204 с
45. Сербенська О., Редько Ю., Федик О. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити /За заг. ред. О. Сербенської: Посібник. - Львів: Світ; 1994. - 152 с.
46. Серeda О. Г. Міжнародні стандарти з охорони праці: сучасний стан та перспективи адаптації законодавства України / О. Г. Серeda // Публічне право. - 2013. - № 2. - С. 219-226.
47. Словарь-справочник автора / Сост. Л. А. Гильберг и Л. И. Фрид; Общ. ред. и словник А. Э. Мильчина. — М. : Книга, 1979. — 304 с.
48. Сляднева Н. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. Сляднева // Информационные ресурсы России. — 2001. — № 2. — С. 14–21.
49. Смеречанський Р. І. Граматика німецької мови : учб. посібн. для студ. фактів іноз. мов ун-тів і пед. ін-тів / Р. І. Смеречанський. – К. : Рад. школа, 1960. – 355 с.

50. Сорочинська О. Європейські стандарти у сфері охорони праці / Олена Сорочинська // Збірник наукових праць ДЕГУТ. Серія «Транспортні системи і технології». - 2011. - Вип. 19. – С. 258-268.
51. Стандартизация в Российской Федерации. Стандарты национальные. Правила построения, изложения, оформления и обозначения — ГОСТ Р 1.5-2012.
52. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року // Урядовий кур'єр. – 1998. – 18 червня.
53. Указ Президента України від 13.07.2005 № 1105/2005 "Про заходи щодо вдосконалення діяльності у сфері технічного регулювання та споживчої політики"
54. Хартия Европейского Союза об основных правах: комментарий / Отв. ред. Кашкин С.Ю. – М.: Юриспруденция, 2001. – 208 с.
55. Чумакова Н. В. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення сфери охорони праці в Україні / Н. В. Чумакова, М. С. Ємець, Н. О. Івасишина // Проблеми охорони праці в Україні. - 2013. - Вип. 26. - С. 92-97.
56. Шевченко Л. Ю., Різун В. В., Лисенко Ю. В. Сучасна українська мова: Довідник/За ред. О. Д. Пономаріва. - К.: Либідь, 1996. ~ 320 с.
57. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енцикл. словник для фахівців з теоретич. гуманіт. дисциплін та гуманіт. інф-ки / І. Б. Штерн. – К. : «АртЕк», 1998 – 336 с. – (Трансформація гуманітарної освіти в Україні)
58. Шульженко Ю. М. Особливості текстів науково-технічного стилю у перекладацькому аспекті / Ю. М. Шульженко // Вестник УАБС. – Суми : УАБС, 2010. – С. 93–95.
59. Ярема С. На теми української наукової мови / С. Ярема - Львів: Українське товариство з механіки руйнування матеріалів, Львівське крайове товариство «Рідна школа», Наукове товариство ім. Шевченка, 2002. ~ 44 с.

60. Яновицька Г. Б. Стандартизація та сертифікація як засоби забезпечення безпеки та якості товарів, робіт, послуг / Г. Б. Яновицька, Ю. В. Верхола // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. - 2015. - Вип. 2. - С. 97-107.
61. Яцкін В.І. Проблеми понятійно-термінологічного забезпечення державної політики у сфері охорони праці. / В.І. Яцкін // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2014. - № 2 (46). – С.43-47.
62. A Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics / R. L. Trask. – London; New York : Routledge, 1993. – XIII, 335 p.
63. The Oxford Dictionary of English Grammar / Bas Aarts, Sylvia Chalker, Edmund Weiner. – 2nd edition. – Oxford : Oxford University Press, 2014. – 454 p.
64. Керівництво 2 ISO/IEC «Стандартизація и смежные виды деятельности. Общий словарь». 2004 / Офіційна веб-сторінка Міжнародної організації зі стандартизації. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.iso.org/iso/iso_iec_guide_2_2004.pdf
65. Кияк Т. Фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження / Тарас Кияк // Іноземна філологія, 2009. – Вип. 121. – С. 138-141. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/infil/2009_121/articles/14%20kyiak%20ling.pdf
66. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1493 «Про прийняття європейських та міжнародних нормативних документів як національних стандартів України, змін до національних стандартів України та скасування національних стандартів України» від 30 грудня 2014 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
67. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Ред. Від 26.04.2014. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.
68. Установление международных стандартов в области прав человека: Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 04.12.1986 г., №41/120 //

- [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: [http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/496/28/IMG/NR049628.pdf?Open Element](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/496/28/IMG/NR049628.pdf?Open+Element)
69. Encyclopedia of Occupational Health and Safety [Electronic resource] / Jeanne Mager Stellman, Editor-in-Chief. – International Labor Organization, Geneva, 2011. – Mode of access: <http://www.ilo.org/oshenc/part-iv/occupational-hygiene/item/570-goals-definitions-and-general-information>.
70. Fundamentals of English grammar : teacher's guide / Betty Schramper Azar, Barbara F. Matthies, Shelley Hartle. – 3rd ed. – New York : Pearson Education, 2003. – 204 p. – Режим доступу : http://medicine.kaums.ac.ir/uploadedfiles/files/fundamentals_of_english_grammar-teacher_s_guide_0130136344.pdf.
71. ISO/IEC Directives, Part 2: Rules for the structure and drafting of international Standards, Sixth edition, 2011. — 72 p. (Частина 2. Правила побудови та викладання міжнародних стандартів, шоста редакція, 2011). — Режим доступу: <http://isotc.iso.org/livelink/livelink?func=ll&objId=4230456&objAction=browse&sort=subtype>
72. Principles and rules for the structure and drafting of ISO and IEC documents : ISO/IEC Directives, Part 2:2018. – Eighth edition. – ISO/IEC, 2018. – XII, 90 p. (Принципи та правила структурування і складання документів ISO/IEC : Директиви ISO/IEC, Частина 2:2018. – 8 ред.). – Режим доступу : <https://isotc.iso.org/livelink/livelink?func=ll&objId=4230456&objAction=browse&sort=subtype>.
73. Principles and rules for the structure and drafting of CEN/CENELEC Publications (ISO/IEC Directives – Part 2:2016, modified) : CEN/CENELEC Internal Regulations Part 3:2017. – CEN/CENELEC, 2017. – 109 p. (Принципи та правила структурування та складання публікацій CEN/CENELEC : Внутрішній регламент CEN/CENELEC/ – Частина 3:2017). – Режим доступу : ftp://ftp.cencenelec.eu/CENELEC/IR/CENCENELEC_IR3_EN.pdf.